

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Pedagogická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2013

Bc. Petra Korbelová

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

katedra primární pedagogiky

Vývoj české mateřské školy v letech 1980-2010 v Ostravě

Development of the Czech nursery school in 1980-2010 in Ostrava

Vedoucí diplomové práce: doc. PhDr. Jana Uhlířová CSc.

Autor diplomové práce: Bc. Petra Korbelová

Studijní obor: navazující magisterské Pedagogika předškolního věku

Forma studia: kombinovaná

Diplomová práce dokončena: duben 2013

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Vývoj české mateřské školy v letech 1980-2010 vypracovala pod vedením vedoucího diplomové práce samostatně za použití uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato diplomová práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 13. 4. 2013

Podpis.....

Poděkování

Chtěla bych poděkovat doc. PhDr. Janě Uhlířové CSc. za čas, který mi věnovala. Děkuji, za inspirativní a obohacující vedení mé diplomové práce.

Těší mě, že takové osobnosti věnují svou energii předškolní pedagogice.

Poděkování patří i všem kolegyním a rodičům, kteří vyplnili dotazník.

Práci věnuji babičce Františce, která pracovala jako učitelka mateřské školy od roku 1953 a mamince Irence, která pracovala v mateřské škole jako učitelka od roku 1963.

ANOTACE

Cílem práce je nalézt vývojové trendy české mateřské školy ve sledovaném období, zvláště pak přechodu k demokratické společnosti. Práce bude strukturována do tří časových úseků, které zahrnou legislativní aspekty, cíle mateřské školy, diverzifikaci škol, budou analyzovat kurikulární dokumenty. Neopominou se dotknout i názorů profesních organizací na proměny české mateřské školy. Obecný pohled bude zvýrazněn na pozadí analýzy školních dokumentů a školní kroniky mateřských školy v Ostravě-Porubě. Ná-zory učitelek na vývoj v mateřské škole budou zpracovány v dotazníkovém šetření.

ANNOTATION

The goal of this thesis work is to find development trends the Czech nursery school in the period, especially the transition to a democratic society. The thesis work will be divided into three time phases including legislative aspects, aims of nursery schools, diversification of schools or analysis of curriculum documents. The time phases will not forget to touch the views of the professional organizations to the transformation of the Czech nursery school. A general view will be highlighted on the background analysis of school documents and chronicles of the nursery school in Ostrava-Poruba. Teacher's opinions on the development in the nursery school will be processed in a survey.

Klíčová slova:

Mateřská škola, vývoj mateřské školy, školské zákony, cíle a pojetí vzdělávání mateřské školy, proměna mateřské školy.

Keywords:

Nursery school, development of a nursery school, school legislation, target and the concept of education in a nursery school, transformations of nursery schools.

OBSAH

ANOTACE	5
ÚVOD	9
1 MATEŘSKÁ ŠKOLA 1980-1989.....	11
1.1 Školské zákony v letech 1980-1989.....	11
1.1.1 Zákon č. 95/ 1948 Sb. zákon o jednotné škole	11
1.1.2 Ústavní zákon č. 62/1978 Sb.	12
1.1.3 Zákon č. 76/1978 Sb. o školských zařízeních.....	12
1.1.4 Vyhláška č. 87/1980 Sb. o mateřských školách.....	13
1.1.5 Shrnutí-školské zákony v letech 1980-1989.....	13
1.2 Cíle a pojetí výchovy a vzdělávání v letech 1980-1989.....	14
1.2.1 Výchozí dokumenty pro mateřské školy z let 1948-1980	17
1.2.2 Dokumenty pro mateřské školy z let 1980-1989	17
1.2.3 Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy z roku 1978.....	18
1.2.4 Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy z roku 1984.....	18
1.2.5 Analýza cílů podle Programu z roku 1978 a 1984.....	18
1.2.6 Obsah výchovné práce podle Programu z roku 1978 a 1984	20
1.2.7 Pozice učitelky mateřské školy.....	23
1.2.8 Návaznost předškolního a základního vzdělávání	23
1.2.9 Analýza metodik výchovné práce z roku 1978 a 1986	25
1.2.10 Metodika mravní výchovy v mateřské škole	28
1.2.11 Plánování výchovně vzdělávací práce.....	29
1.2.12 Hodnocení výchovné práce	30
1.2.13 Shrnutí-cíl a pojetí vzdělávání v letech 1980-1989	31
1.3 Dokumenty 1980-1989.....	32
1.3.1 Hospitační protokoly z mateřských škol v Ostravě-Porubě	32
1.3.2 Školní dokumentace v letech 1980-1989	34
1.3.3 Shrnutí-dokumenty 1980-1989	34
2 MATEŘSKÁ ŠKOLA 1990-1999.....	35
2.1 Školské zákony	35
2.1.1 Úmluva o právech dítěte.....	35

2.1.2	Novely školského zákona	36
2.1.3	Zákon č. 395/1991 Sb. o školských zařízeních.....	36
2.1.4	Vyhláška č. 35/1992 Sb. o mateřských školách.....	37
2.1.5	Shrnutí-školské zákony v letech 1990-1999	37
2.2	Postavení mateřské školy v době transformace školství	38
2.2.1	Obsah výchovné práce v mateřské škole.....	38
2.2.2	Tvorba původního českého kurikula	39
2.2.3	Další modely předškolní výchovy.....	41
2.2.4	Návaznost předškolního a základního vzdělávání	41
2.2.5	Profesní zájmové organizace učitelek mateřských škol.....	42
2.2.6	Shrnutí-postavení mateřské školy v době transformace.....	44
2.3	Dokumenty 1990-1999	44
2.3.1	Hospitační protokoly z mateřských škol v Ostravě-Porubě	44
2.3.2	Školní dokumentace 1990-1999	45
2.3.3	Shrnutí-dokumenty 1990-1999	46
3	MATEŘSKÁ ŠKOLA 2000-2010.....	47
3.1	Školské zákony	47
3.1.1	Národní program rozvoje vzdělávání tzv. Bílá kniha	47
3.1.2	Zákon č. 561/2004 Sb. školský zákon.....	50
3.1.3	Vyhláška č. 14/2004 Sb. o mateřských školách.....	51
3.1.4	Shrnutí-školské zákony v letech 2000-2010.....	51
3.2	Kurikulum mateřské školy 2000-2010	51
3.2.1	Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (RVP PV).....	51
3.2.2	Cíle předškolního vzdělávání	52
3.2.3	Kompetence	53
3.2.4	Vzdělávací obsah	53
3.2.5	Hodnoty a mravní výchova v RVP PV	54
3.2.6	Návaznost předškolního a základního vzdělávání	54
3.2.7	Plánování výchovně vzdělávací činnosti.....	55
3.2.8	Hodnocení v mateřské škole v letech 2000-2010	57
3.2.9	Pozice učitelky mateřské školy v letech 2000-2010	58
3.2.10	Profesní organizace v letech 2000-2010	58

3.2.11	Shrnutí-kurikulum mateřské školy.....	59
3.3	Dokumenty 2000-2010.....	59
3.3.1	Hospitační protokoly z mateřských škol v Ostravě-Porubě	59
3.3.2	Školní dokumentace v letech 2000-2010	61
3.3.3	Shrnutí-dokumenty 2000-2010	61
3.4	Celkové shrnutí mateřská škola 1980-2010.....	62
4	HISTORICKÉ PRAMENY.....	65
4.1	Historické dokumenty v mateřských školách	65
4.1.1	Kroniky mateřských škol v Ostravě-Porubě v letech 1980-2010	65
4.1.2	Počty dětí a učitelek	66
4.1.3	Slavnosti v mateřské škole	68
4.1.4	Ozdravné pobyty	71
4.1.5	Výchovná práce	72
4.1.6	Patronátní závody, spolupráce s jinými subjekty.....	75
4.1.7	Vzdělávání učitelek	76
4.1.8	Shrnutí-kronika mateřské školy v letech 1980-2010	77
5	DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ.....	79
5.1	Dotazník pro učitelky mateřských škol.....	79
5.1.1	Popis souboru.....	79
5.1.2	Zjištěná data z dotazníků pro učitelky mateřských škol.....	80
5.1.3	Shrnutí-dotazník pro učitelky	91
5.2	Dotazník pro rodiče	92
5.2.1	Popis výběrového souboru.....	92
5.2.2	Zjištěná data z dotazníků pro rodiče	93
5.2.3	Shrnutí-dotazník pro rodiče	97
	ZÁVĚR.....	98
	ABSTRAKT.....	100
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	102
	SEZNAM PŘÍLOH	107
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ.....	108

ÚVOD

Diplomová práce „Vývoj české mateřské školy v Ostravě v letech 1980-2010“ si klade za cíl zmapovat změny v mateřských školách v daném časovém úseku.

Téma vývoj mateřské školy v sledovaném období mě zajímá, protože jsem jeho součástí jako učitelka mateřské školy a část toho období jsem byla i v roli rodiče dítěte navštěvujícího mateřskou školu. Před rokem 1989 jsem studovala střední pedagogickou školu a pracovala jako učitelka mateřské školy. Po revoluci v roce 1989 jsem pracovala v alternativní mateřské škole zaměřené na waldorfskou pedagogiku. Dnes pracuji v běžné mateřské škole. Uvědomuji si vývoj a změny, kterými mateřská škola prošla. Občas s kolegyněmi diskutujeme, jak to bylo v práci tehdy a jak je to v současnosti. Co lidská paměť z minulosti uchovává tak, jak to bylo ve skutečnosti a co zkresluje? Co upadlo v zapomnění?

Tato práce by toto období chtěla zmapovat. Časový úsek třiceti let bude rozdělen do tří kapitol po desetiletích a to období 1980-1989, 1990-1999, 2000-2010. V tomto časovém úseku se v našem státě odehrály velké společenské změny. Z totalitního státu se díky sametové revoluci stal samostatný svobodný demokratický stát. Tyto zásadní společenské změny se samozřejmě odrazily v celém vzdělávacím systému, včetně škol mateřských.

Cílem diplomové práce je popsat změny a vývoj mateřské školy v letech 1980-2010. V každém časovém úseku se zabývá zákony, které se týkají bezprostředně mateřských škol, ale i zákony, které mateřské školy ovlivnily. Věnuje se dokumentům ovlivňující školství a dokumentům určeným přímo pro mateřské školy. Jedná se o kurikulární dokumenty a metodiky. Blíže porovnává cíle a obsah předškolního vzdělávání, včetně přípravy dítěte na vstup do povinného vzdělávání. Sleduje změny hodnot v mravní výchově, s kterými se má předškolní dítě seznámit. Všímá si pozice učitelky a dítěte v mateřské škole. Zaznamenává změny v plánování výchovné práce a hodnocení výchovné práce v mateřských školách, a to konkrétně v Ostravě-Porubě. Sledované položky diplomová práce shrne v přehledné tabulce.

Cílem analýzy dobových pramenů jako je kronika, školní dokumentace a hospitační záznam ČŠI je dokumentace reálného vývoje v daném časovém úseku v mateřských školách v Ostravě-Porubě.

Formou dotazníkového šetření tato diplomová práce zjišťuje, jak vývoj vidí učitelky mateřských škol, které pracovaly v mateřských školách před i po roce 1989. Otázky se zaměřují na oblasti, kterým byla věnována pozornost v předešlých kapitolách, jako jsou cíle předškolního vzdělávání, plánování, pozice učitelky a dítěte.

Diplomová práce se zabývá názory rodičů na předškolní vzdělávání. Formou dotazníkového šetření zjišťuje, jaké mají rodiče názory na mateřskou školu, co od ní očekávají, co o ní vědí, podle čeho si mateřskou školu vybírají.

Závěr shrne vývoj mateřské školy v období 1980-2010.

1 MATEŘSKÁ ŠKOLA 1980-1989

Socialistické školství v Československé socialistické republice bylo pod vlivem politické diktatury komunistické strany. V rámci tzv. východního bloku se orientovalo na sovětskou pedagogiku a jednotná škola fungovala na principech marxismu-leninismu. Ve službách komunistické ideologie vznikla marxistická (socialistická) pedagogika. Základní kategorií socialistické pedagogiky byla komunistická výchova.

1.1 Školské zákony v letech 1980-1989

Tato kapitola zpracovává zákony a to nejen školské. Vybrané zákony, které vznikly před rokem 1980, jsou zde zmíněny z důvodu, že jejich vliv byl důležitý i v námi sledovaném období. Jsou zde tedy úmyslně vybrány pouze zákony¹ a vyhlášky, které upravovaly legislativní rámec pro fungování mateřské školy v letech 1980-1989.

1.1.1 Zákon č. 95/ 1948 Sb. zákon o jednotné škole

Podobu školství až do roku 1989 zásadním způsobem ovlivňoval **zákon o jednotném školství** z roku 1948. Tento školský zákon pojednává o základní úpravě jednotného školství. „§1 (1) *Veškeré mládeži se dostane jednotné výchovy a obecního i odborného vzdělání na školách, které tvoří jednotnou soustavu. (2) Podle dalších ustanovení tohoto zákona chodí mládež do školy mateřské ve věku od tří do šesti let. §8 Mateřská škola poskytuje v těsné součinnosti s rodinou dětem od tří let do doby, kdy začnou docházeti do národní školy, výchovnou péči a zdravotní a sociální ochranu.*“ (Zákon č. 95/1948 Sb.)

1. Zákon je obecně závazný právní předpis přijatý zákonodárným sborem (parlamentem). Pokud jde o právní sílu, jsou zákony nadřazeny podzákonným předpisům (vyhláškám a nařízením), avšak podřízen Ústavě a ústavním zákonům a jim na rovně postaveným mezinárodním smlouvám.

Zákon uznal pedagogický význam mateřské školy a zařadil ji do systému jednotného školství jako jeho první článek, který zajišťuje jednotnou a bezplatnou výchovu. Mateřská škola plnila funkci sociální, ale začala plnit i funkci vzdělávací.

Zákon **uzákonil jednotnou výchovu v jednotné vzdělávací soustavě** a to se uchovalo až do počátku roku 1990. „*Princip jednotné školy spočívá v tom, že poskytuje veškeré populaci mládeže obsahem a kvalitou rovnoměrné vzdělávání od zahájení povinné školní docházky až do určitého věku, a to ve školské instituci téhož typu. Československo zavedlo jednotnou všeobecně vzdělávací školu pro všechnu mládež v roce 1948 jako jedna z prvních zemí na světě a v tom lze spatřovat pozitivní krok ve vývoji vzdělávání.*“ (Průcha, 2001, s. 46)

1.1.2 Ústavní zákon č. 62/1978 Sb.

Podobu vzdělávání nejen v mateřských školách do roku 1989 ovlivnil také ústavní zákon č. 62 z roku 1978 Sb., který určil, z kterého světového (filozofického) názoru bude vzdělávání v jednotné školské soustavě vycházet. Zákonem bylo určeno, že vzdělávání bude vycházet z **marxismu-leninismu**, který **byl prohlášen zákonem za vědecký světový názor**. Jiný světový názor se nepřipouštěl. „*Veškerá výchova a všechno vyučování jsou založeny na vědeckém světovém názoru a na těsném spojení školy se životem a prací lidu.*“ (Ústavní zákon č. 62/1978 Sb.)

Tento zákon ovlivnil veškerou výchovu a vzdělávání, výběr a způsob slavení svátků až do roku 1989.

1.1.3 Zákon č. 76/1978 Sb. o školských zařízeních

Mateřské školy v letech 1980-1989 se řídily zákonem č. 76/1978 Sb. o školských zařízeních. Formuluje úkoly předškolní výchovy, včetně úkolu připravit dítě pro vstup do základní školy. „§ 2 Předškolní výchova a její úkoly. 1. Úkolem předškolní výchovy je vytvářet základy vědomostí a dovedností dětí, rozvíjet jejich řeč, myšlení a zájem o hru, o přiměřenou práci a učení. Předškolní výchova připravuje děti pro vstup do základní školy. 2. Předškolní výchovu dětí zabezpečují v těsné spolupráci rodina a předškolní zařízení. § 5 Mateřská škola navazuje na výchovu dítěte v rodině a jeslích, všestranně

rozvíjí osobnost dítěte zpravidla ve věku od tří do šesti let a připravuje pro vstup do základní školy. Do mateřské školy se přednostně přijímají děti, které dosáhly věku nejméně pěti let.“ (Zákon České národní rady č. 76/1978 Sb. ze dne 26. 6. 1978 o školských zařízeních.)

1.1.4 Vyhláška č. 87/1980 Sb. o mateřských školách

Organizaci mateřských škol, ale také jeslí, společných zařízení jeslí a mateřské školy a dětských útulků¹ specifikuje vyhláška² č. 87/1980 Sb. Ve vyhlášce se uvádí, že předškolní zařízení se zřizují jako celodenní nebo internátní zařízení. Do běžných mateřských škol docházejí pouze děti zdravé. Pro děti vyžadující zvláštní péči se zřizují další druhy a typy mateřských škol (zvláštní mateřská škola, mateřská škola pro nedoslýchavé, se zbytky sluchu atd.).

Tato vyhláška závazně a jednotně určuje, podle jakého jednotného programu předškolní vzdělávání ve všech mateřských školách probíhá.

„§ 8 Předškolní výchova v předškolních zařízeních se řídí programem výchovné práce pro jesle a mateřské školy, který vydává ministerstvo školství České socialistické republiky v dohodě s ministerstvem zdravotnictví.“ (Vyhláška č. 87/1980 Sb.)

1.1.5 Shrnutí-školské zákony v letech 1980-1989

Školská legislativa nevybočila ze směru, který byl nastolen změnou režimu po roce 1948. Proto ani v mateřských školách nedochází ke změnám. Školství bylo pod vlivem leninsko-marxistické ideologie a nadále se řídilo zákonem z roku 1948, ve kterém byla uzákoněna jednotná vzdělávací soustava. Vládnoucí komunistická strana zákony

-
1. Dětský útulek je instituce, která se zřizuje podle místních podmínek jako stálé nebo sezónní zařízení (např. v době žní).
 2. Vyhláška je druh podzákoného právního předpisu. Vyhlášku ve smyslu právní terminologie smí vydat jako prováděcí předpis k zákonu ústřední orgán státní správy (například ministerstvo) nebo i jiný úřad, který k tomu zákon zmocní.

vyhláškami direktivně řídila obsah předškolního vzdělávání. Děti se ve všech mateřských školách v tehdejší Československé socialistické republice vzdělávaly jednotně podle závazného Programu výchovné práce pro jesle a mateřské školy. Zákonem byl určen i světový názor, ze kterého veškeré vzdělávání vychází.

1.2 Cíle a pojetí výchovy a vzdělávání v letech 1980-1989

„Pražské jaro“ v roce 1968, které bylo pokusem o reformu komunistického systému a „budování socialismu s lidskou tvář“, ukončil vpád vojsk Varšavské smlouvy a nastoupila tvrdá „normalizace“. Období normalizace začalo v srpnu 1968. Základním dokumentem a instrukcí stranické ideologie bylo „Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ“ z prosince 1970. Začaly čistky v komunistické straně, propouštění ze zaměstnání za vyjádření nesouhlasu s vpádem vojsk Varšavské smlouvy a byla obnovena cenzura.

Cíle a pojetí výchovy a vzdělávání v období 1980-1989, zůstávají stejné od roku 1976, kdy byly formulovány v dokumentu Ministerstva školství České socialistické republiky a Ministerstva školství Slovenské socialistické republiky *Další rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy, Projekt a důvodová zpráva* z roku 1976. Tento dokument v duchu normalizace upevňuje vliv komunistické ideologie.

Jednalo se o dlouhodobý program rozvoje výchovy a vzdělávání, který měl zabezpečit: „prohloubení demokratického charakteru a modernizaci výchovně vzdělávacího systému“. (Projekt 1976, s. 1) V kapitole III. Důvodové zprávy, je uvedeno, co je podle tohoto dokumentu demokratizace výchovy: „*Významnou součástí politiky Komunistické strany Československa od jejího založení byl boj za demokratizaci veškeré výchovy a vzdělávání, zejména pak odstranění diskriminace dělnické a rolnické mládeže v přístupu k úplnému základnímu, střednímu a vysokoškolskému vzdělání.*“ (Projekt 1976, s. 22)

V úvodním slovu tohoto dokumentu je plánováno rozšíření kapacity mateřských škol a zavedení nového jednotného programu pro předškolní vzdělávání: „*V období 6. pětiletky bude uskutečněno další rozšíření předškolní výchovy v mateřských školách. Výchovně vzdělávací práce bude významně ovlivňována zavedením nových jednotných výchovných*

programů. Předškolní výchova v jeslích a mateřských školách tvoří ucelený systém výchovně vzdělávací práce s dětmi do 6-ti let.“ (Projekt 1976, s. 1)

Základním znakem předškolní výchovy v letech 1980-1989 zůstává jednotné školství, jednotné řízení a jednotný program. *„Jednotné řízení celého cyklu předškolní výchovy poskytne možnost důsledné realizace jednotného programu výchovné práce.“* (Projekt 1976, s. 31) Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy plánuje rozvoj kognitivních a praktických dovedností, ale i výchovu k marxismu-leninismu. *„Aby již od útlého věku dítěte se systematicky ve shodě s jeho přirozenými dispozicemi rozvíjely jeho schopnosti poznávací a praktické činnosti, vytvářely se nejelementárnější prvky vědeckého světového názoru, komunistické morálky, pracovní a hygienické návyky.“* (Projekt 1976, s. 31)

Předškolní výchově je v Projektu z roku 1976 věnována samostatná kapitola. Je zde zdůrazněno, že předškolní výchova zaujímá v socialistické výchovně vzdělávací soustavě významné místo. *„Mimořádnou pozornost věnovala Komunistická strana Československa a náš stát péči o děti předškolního věku budováním rozsáhlé sítě jeslí a mateřských škol, které plní vedle sociální funkce i výchovné poslání“* (Projekt 1976, s. 23)

Posláním předškolní výchovy je tedy plnit **funkci sociální, ale i funkci výchovnou**.

V těchto letech se předpokládalo, že v předškolním vývoji dětí jsou značné rezervy a jejich plné využití mělo mít vliv na strukturu výchovně vzdělávací soustavy, zejména na obsah prvního stupně základní školy. Nový obsah práce v mateřských školách měl vést k přípravě všech pětiletých dětí ke vstupu do základní školy.

Tento dokument určil nově strukturu Československé výchovně vzdělávací soustavy jako jednotný celek. Byl zkrácen první stupeň základní školy z pěti na čtyři roky. Tím došlo k úpravě délky docházky do základní školy z devíti na osm let.

Vzdělávací soustava:

- Jesle a mateřské školy pro děti do 6 let
- Základní školy
 - 1. stupeň s 1. až 4. ročníkem
 - 2. stupeň s 5. až 8. ročníkem
- Střední školy
 - Střední odborná učiliště

- Gymnázia
- Střední odborné školy a konzervatoře
- Vysoké školy

Institucionalizovaná předškolní výchova je brána jako nepostradatelný doplněk dobré rodinné výchovy.

O funkci předškolní výchovy, základní charakteristice obsahu výchovné práce, postavení předškolních zařízení ve výchovně vzdělávací soustavě a podmínkách realizace se zmiňuje i další dokument Ministerstva školství České socialistické republiky, Ministerstva školství Slovenské socialistické republiky *Další rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy, Dílčí projekty z roku 1976*.

Zde je formulován cíl předškolní výchovy a její pojetí. Vzdělávací funkce je hlavně v přípravě dítěte na vstup do základní školy, která s připraveným dítětem počítá. „*Jednotný systém předškolní výchovy vyjadřuje požadavek plynulého vedení dítěte od raného věku až po vstup do školy tak, aby byly odstraněny jakékoliv mezery a těžkosti a aby byl zabezpečen přirozený a nenásilný přechod dítěte z jeslí do mateřské školy a později vstup do 1. ročníku základní školy.*“ (Dílčí projekty 1976, s. 4) Je zde zdůrazněna těsná návaznost obsahu a metod práce obou školských institucí a jejich vnitřního strukturálního propojení.

Sociální poslání předškolních zařízení je viděno v tom, že umožňuje realizovat zásady socialistické ústavy v otázce rovnoprávnosti žen a jejich zapojení do života společnosti. V předškolním vzdělávání je upřednostněno jednotné vzdělávání v institucích před vzděláváním v rodině. „*Je nutné, aby cílený socializační proces, rozumový a pohybový rozvoj dítěte přicházejícího do základní školy z rozdílného sociálně kulturního prostředí, neponechával živelnému průběhu, aby se v nejširším a na všeobecném základě institucionalizoval.*“ (Dílčí projekty 1976, s. 5)

Mateřská škola pokládá základy hodnotového systému socialistické společnosti. „*Předškolní zařízení vytváří základ profilu budoucího občana naší socialistické společnosti.*“ (Dílčí projekty 1976, s. 2)

Obsah předškolní výchovy je popsán v jednotném Programu výchovné práce v jeslích a mateřských školách, který je závaznou normou.

Pedagogicko-organizační jednotkou je zde uveden den, v jehož průběhu se střídají různé činnosti. Dominantní postavení má hra, jako základní činnost dítěte předškolního věku.

Obsah výchovné práce je zpracován v jednotlivých výchovných složkách, jako je tělesná výchova, branná výchova, rozumová výchova, jazyková výchova, matematické představy, mravní výchova, pracovní výchova, estetická výchova, výtvarná a hudební výchova, literární výchova a výchova k dopravní kázni.

1.2.1 Výchozí dokumenty pro mateřské školy z let 1948-1980

Do roku 1980 se v mateřských školách pracovalo podle těchto dokumentů:

- Pracovní program pro mateřské školy z roku 1948.
- Osnovy pro mateřské školy z let 1953, 1955, 1958, 1960, 1963.
- Program výchovné práce v jeslích a mateřských školách z roku 1967. Zde se poprvé objevuje podklad pro jesle.
- Pokusné osnovy pro mateřské školy z roku 1967.
- Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy, vychází v roce 1978. Podle něj se pak pracovalo do roku 1984.

1.2.2 Dokumenty pro mateřské školy z let 1980-1989

V sledovaném desetiletí 1980-1989 se v mateřských školách pracovalo podle dvou dokumentů, které byly závazné pro předškolní vzdělávání.

V letech 1980-1983 platila verze *Programu výchovné práce pro jesle a mateřské školy*, která byla schválena výnosem ministerstva školství ČSR č. j.14 465/77-201 ze dne 2. května 1977. Vyhláška č. 87/1980 Sb. o mateřských školách, společných zařízení jeslí a mateřské školy a dětských útulcích jako právní dokument přímo určovala v § 8: „*Předškolní výchova v předškolních zařízeních se řídí programem výchovné práce pro jesle a mateřské školy, který vydává ministerstvo školství České socialistické republiky v dohodě s ministerstvem zdravotnictví.*“

V časovém úseku let 1984-1989, kterým se tato práce zabývá, se v mateřských školách jednotně pracovalo podle *Programu výchovné práce pro jesle a mateřské školy*, který schválilo ministerstvo školství ČSR dne 23. prosince 1983 č. j. 33 483/83-201.

1.2.3 Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy z roku 1978

Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy z roku 1978 byl závazný jednotný dokument, který určoval cíl a poslání předškolních zařízení, jejich prostředky výchovy a podrobně popisoval vzdělávací obsah v jednotlivých složkách výchovy. Byl rozdělen na dvě části: jesle a mateřská škola.

Hned v úvodních poznámkách byl formulován cíl předškolní výchovy. Jedná se o totožný cíl, který je uveden v dokumentu *Další rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy, Projekt a důvodová zpráva* z roku 1976. V dokumentu je doplněno, že cílem je zabezpečit všestranný rozvoj „co největšímu počtu dětí“.

1.2.4 Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy z roku 1984

V roce 1984 byl vydán *Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy*. Jedná se o další verzi Programu výchovné práce. Je vnímán jako nomenklaturní materiál, který je určen pro příslušný vzdělávací stupeň. Nepřipouštěly se žádné odchylky v jeho užívání. Byl opět dělen na část pro jesle a pro mateřskou školu. V kapitole „Jesle“ jsou na čtyřiceti třech stranách uvedené věkové zvláštnosti dítěte od 0 do 3 let, uspořádání života dětí a obsah výchovné práce jednotlivých složek výchovy, druhá část je věnována mateřské škole.

1.2.5 Analýza cílů podle Programu z roku 1978 a 1984

Cíl pro předškolní výchovu zůstává stejný jak v Programu výchovné práce pro jesle a mateřskou školu z roku 1978, tak v Programu z roku 1984. Cíl vychází z dokumentu *Další rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy, Dílčí projekt* z roku 1976.

„Cílem předškolní výchovy je zabezpečit všestranný harmonický rozvoj dětí od raného věku do šesti let v souladu s jejich věkovými možnostmi a zvláštnostmi tak, aby v šestém roce svého života byly schopné úspěšně se začlenit do soustavného vzdělávacího proce-

su v základní škole.“ (Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy 1978, s. 7, 1984, s. 7). Harmonický rozvoj zahrnuje oblast tělesnou, tak rozumovou, citovou a mravní, pracovní i estetickou.

Pojetí předškolní výchovy v letech 1980-1989 má **sociocentrické zaměření**, upřednostňuje zájmy společnosti před potřebami jednotlivce. „*Cíl předškolní výchovy je dán potřebami a záměry společnosti, proto se všestranný harmonický rozvoj dětí v socialistické společnosti od útlého věku zajišťuje v duchu ideových principů socialismu v dialektické zákonitosti na úkolech i podmínkách jeho budování a obrany.*“ (Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy 1978, s. 7, 1984 s. 7)

Program také reaguje na měnící se situaci ve společnosti. Formulace v Programu 1978: „*v dialektické závislosti na podmínkách a celkovému rázu socialistického životního prostředí v naší společnosti*“ je nahrazena v Programu z roku 1984: „*v dialektické zákonitosti na úkolech i podmínkách jeho budování a obrany.*“ Program z roku 1984 reaguje na tehdejší politickou a společenskou situaci, která si vynucuje pěstování postojů, které by měli mít občané socialistického státu v období zvýšeného „boje za zachování míru“. Evropa byla po válce rozdělena do dvou mocensky politických bloků, které vznikly okolo SSSR a USA. V průběhu studené války se svět několikrát ocitl na prahu atomové války. Proto stát požadoval fyzickou, organizační a vědomostní přípravu obyvatelstva. V důsledku toho byla do vzdělávání zařazen nový obsah vzdělávání tzv. branná výchova a to ve všech úrovních škol, včetně školy mateřské. „*Proto již zde se začíná s komplexním formováním potřebných rysů dětí, včetně jejich aktivní přípravy na extrémní situace.*“ (Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy 1984, s. 7)

Příloha č. 3. Ukázka denní přípravy na rozumovou výchovu s ukázkou výchovné práce v branné výchově – nedatováno.

Poslání mateřské školy zůstává v tomto desetiletí stejné.

Podle Programu výchovné práce pro jesle a mateřské školy z roku 1978 a z roku 1984 mateřská škola plní dvě základní poslání:

1. Výchovné poslání, kde kromě osvojování kulturně hygienických návyků, základů poznatků o nejbližším okolí, rozvíjení řeči, myšlení, se uvádí i vytváření návyků společenského chování a kázně a kolektivního soužití.
2. Sociální poslání spočívá v tom, že umožňuje realizovat zásady socialistické ústavy v otázce rovnoprávnosti žen a jejich všestranného zapojení do života.

Shrnutí

Cíl předškolního vzdělávání je ve své podstatě nezměněn. Stejně je formulován v roce 1978, zůstává i v Programu z roku 1984. Obsahově jsou oba Programy velmi podobné. Je zde posun od postojů z roku 1978, kdy se jedná o přípravu na mírový život, k Programu z roku 1984, kdy se jedná o přípravu na atomovou válku a to se odráží v přípravě dětí nejen na budování, ale i obranu socialistické společnosti.

1.2.6 Obsah výchovné práce podle Programu z roku 1978 a 1984

Obsah předškolní výchovy v Programu výchovné práce pro jesle a mateřskou školu z roku 1978 a z roku 1984, je rozpracován do jednotlivých výchovných složek:

- Tělesná výchova
- Rozumová výchova
 - Rozvíjení poznání
 - Jazyková výchova
 - Rozvíjení základních matematických představ
- Mravní výchova
- Pracovní výchova
- Estetická výchova
 - Hudební výchova
 - Výtvarná výchova
 - Literární výchova

Každá výchovná složka má Programem formulovaný cíl a úkoly. Výchovná složka se dále dělí do dalších samostatných celků a okruhů. Obsah výchovné práce je graficky zpracován do přehledné tabulky, která obsahuje konkrétní přesně formulovaný úkol pro děti v dané věkové kategorii. Tabulka obsahuje tři věkové kategorie: 3-4 roky, 4-5 let a 5-6 let.

Ke konkretizaci obsahu výchovné práce byla vybrána výchovná složka a to rozumová výchova a její samostatný celek rozvíjení poznání. Cílem tohoto celku je podle Programu z roku 1978: „*rozvoj poznávacích procesů, tj. vnímání, představ, myšlení a obrazotvornosti na podkladě řeči, pozornosti a paměti, dále osvojování základních poznatků o přírodě, společnosti a technice a vytváření intelektuálních dovedností a návyků*“ (Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy 1978, s. 97).

Podle Programu z roku 1984 je cílem rozvíjení poznání: „*na základě konkrétních činností rozvíjet smyslové vnímání dětí – tj. obohacovat počitky, vnímání a představy. Na jeho základě vytvářet u dětí zprostředkované poznávání – tj. myšlení, řeč a fantazii a poznávací schopnost prohlubovat tím, že do činností zapojujeme pozornost a paměť dětí*“ (Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy 1984, s. 100)

V Programu z roku 1984 je zdůrazněno smyslové vnímání a konkrétní činnosti, jinak lze konstatovat, že cíle rozvíjení poznání z Programu z roku 1978 a 1984 si jsou přes rozdílnou formulaci velmi podobné.

V Programu výchovné práce pro jesle a mateřské školy z roku 1978 je v rozvíjení poznání v jednom ze dvou okruhů seznamování se společenským prostředím formulováno 30 úkolů pro děti. V Programu výchovné práce pro jesle a mateřské školy z roku 1984 je ke stejnému okruhu formulováno 38 úkolů pro děti. Děti ale i učitelky byly přetěžovány plněním velkého množství úkolů. Množství úkolů, přesná časová dotace daná režimem dne vedla k direktivnímu zacházení s dítětem.

Uplatňovala se **organizační forma tzv. zaměstnání**. „*Předškolní vyučování mívá často organizační formu zaměstnání. Je to organizovaná a plánovaná výchovně vzdělávací práce s celou skupinou, pro niž učitelka vymezí úkol, obsah i vhodný metodický postup a vyžaduje, aby je všechny děti aktivně plnily podle jejích pokynů.*“ (Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy 1984, s. 10).

Podobnost ve vzdělávacím obsahu Programů je vidět i v tabulce obsah výchovné práce pro rozumovou výchovu a okruh seznamování se společenským prostředím, úkol pro děti ve věkové skupině 5-6 let. Například: „*Vyžadovat znalost celého jména, adresu bydliště a mateřské školy*“ (Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy 1978, s. 101) a podobně: „*Znát své jméno a příjmení, věk, adresu svého bydliště a mateřské školy*“ (Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy 1984, s. 102). Úkoly mají jinou

formulaci, ale obsah vzdělávání ve výchovné složce rozvíjení poznání z roku 1978 a 1984 je stejný.

Ve výchovné složce pracovní výchova v okruhu sebeobsluha ve věkové skupině 5-6 let je uvedeno: „*Samostatné obouvání a svlékání. Samostatné omývání rukou, obličeje, česání. Příprava pomůcek pro práci, příprava hraček, příprava stolování, používání příboru, úklid nádobí a stolu. Samostatně plnit funkci hospodáře.*“ (Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy 1984, s. 176) V obsahu Programu výchovné práce z roku 1984 ve věkové skupině 5-6 let je uvedeno: „*Samostatné mytí rukou, obličeje, připojovat omývání paží a horní poloviny těla. Umět se samostatně učesat. Samostatné používání záchodu, toaletního papíru a správné zacházení se splachovacím zařízením. Umět podle pokynů učitelky používat masku.*“ (Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy 1984, s. 155).

Opět můžeme konstatovat, že obsah byl formulován velmi konkrétně a vzdělávací obsah v pracovní výchově v obou programech (1978, 1984) je velmi podobný.

Základním výchovným prostředkem byla hra, učení, práce a zábavné činnosti.

Velká pozornost je v obou dokumentech věnována organizaci dne v mateřské škole. Denní režim má zcela konkrétní podobu. Ke každému časovému úseku je určena činnost. I přes doporučení k uvolnění režimu se dbalo na dodržování časových limitů. Například pobyt venku: 10.00-12.00 hodin, každodenně, dvě hodiny čistého času venku. Důvodem pro nedodržení je mráz pod -10°C, prudký déšť nebo vichřice. **Na individuální potřeby jednotlivých dětí se nehledělo, výchovná práce byla striktně organizována na úkor spontánních činností.**

Shrnutí

Vzdělávací obsah předškolního vzdělávání v tomto desetiletí byl velmi konkrétně formulován v podobě úkolů pro děti, a je v obou Programech (1978 a 1984) velmi podobný. Množství úkolů, přesná časová dotace daná režimem dne vedla k direktivnímu zacházení s dítětem. Jednalo se o učebně disciplinární model.

1.2.7 Pozice učitelky mateřské školy

Učitelka byla pouze v pozici realizátora Programem přesně předepsaného úkolu pro děti. Její kreativita byla omezena pouze na volbu metody, která vedla k naplnění úkolu (v dnešní terminologii cíle) pro děti. Pro každou činnost neboli úkol byl navíc přesně vymezen čas v režimu dne, jehož dodržování bylo kontrolováno vedením. Tím byla učitelka stresována. Direktivní přístup nedovoľoval reagovat na potřeby dětí, na aktuální úroveň znalostí jednotlivých dětí a na místní podmínky.

1.2.8 Návaznost předškolního a základního vzdělávání

V obou programech je věnována velká pozornost návaznosti mateřské školy a základní školy. **Hlavním cílem předškolní výchovy v letech 1980-1989 byla příprava na vstup dítěte do základní školy.** Tento cíl je shodný v Programu výchovné práce pro jesle a mateřské školy z roku 1978 i z roku 1984.

Jednotný systém předškolní výchovy měl za úkol zabezpečit, aby dítě v šesti letech bylo připraveno nastoupit do základní školy. Mateřské školy měly odstranit jakékoliv mezery a těžkosti v zájmu zajištění přirozeného a nenásilného vstupu dítěte do 1. ročníku základní školy.

Okolnosti přechodu dítěte z mateřské školy do povinného vzdělávání v letech 1980-1989 ukazují na manipulaci s dítětem a tlak, který základní škola vykonávala na mateřskou školu. Nebylo-li dítě v tzv. testu „školní zralosti“ dostatečně ohodnoceno jako schopné vstoupit do 1. třídy, byl dítěti doporučen roční odklad školní docházky. Téměř ve všech případech rodina tlaku školy podlehl. Analyzují-li postoj základní školy k mateřské škole či k dítěti do ní vstupujícímu, znamená nepodřízení se direktivnímu požadavku základní školy (tzv. akceptování uzrání) vystavení dítěte neúspěchu v základní škole. Tedy dětský jedinec, který zrál jinak a nevešel se do „noremu“ byl školou odmítnut, z toho zřetelně vyplývá neochota školy vnímat dítě jako individualitu s právem na osobní zrání.

V homogenní třídě mateřské školy, ve které byly děti ve věku 5-6 let, byl jiný denní režim, než ve třídě mladších dětí. Díky požadavku připravenosti dětí pro práci v základní škole se zařazovala v této třídě dvě zaměstnání v rozmezí 20-30 minut s 15

minutovou přestávkou. Sled zaměstnání a jejich sestava z různých složek výchov byl vypracován podle přesných pokynů Programu. Učitelka plnila s dětmi úkoly dané pro věkovou skupinu 5-6 let, které ji předepisoval Program. Je zde v obecné rovině zohledněno, že u nejstarší věkové skupiny se objevují určité kvalitativní změny v oblasti tělesného a psychického vývoje.

Propojení mateřské školy a základní školy je v Programech výchovné práce pro jesle a mateřské školy z let 1978 a 1984 věnována zvláštní kapitola „Návaznost mateřské školy a základní školy“. V obou dokumentech se uvádí, že předškolní období skrývá jisté rezervy, které je nutno lépe využít pro efektivnější přípravu dítěte na základní školu. Návaznost předškolní výchovy a prvního stupně základní školy neznámá přesunutí obsahu a metod 1. ročníku základní školy do školy mateřské, ale vnitřní strukturální a obsahové propojení obou školských institucí. Mateřská škola má za úkol po celou dobu docházky dítěte do mateřské školy systematicky provádět přípravu dítěte na vstup do 1. ročníku základní školy. Je zde opět zdůrazněno, že příprava na vstup dítěte do první třídy je jeden z hlavních úkolů mateřské školy. Tomuto cíli učitelka podřizuje svou práci ve skupině dětí 5-6letých. Návaznost tak byla v dokumentech požadována, ale byla pouze formální, praktická realizace byla problematická.

Rodinu, jako činitele pro úspěšnou práci dítěte v základní škole, zmiňuje tento dokument na druhém místě až po odborné práci učitelky.

Programy výchovné práce pro jesle a mateřské školy z let 1978 a 1984 obsahuje i kapitolu Přípravná oddělení, ve které je formulován cíl, hlavní úkol a úkoly pro jednotlivé složky výchovy pro děti, které ve věku 5-6 let nenavštěvují denně mateřskou školu.

Důsledná příprava předškolních dětí na vstup do základní školy v mateřských školách umožnila, aby od roku 1976 byl zkrácen první stupeň základní školy z pěti na čtyři roky. Tím i úprava délky docházky do základní školy z devíti na osm let.

Shrnutí

Požadavek návaznosti předškolního a základního vzdělávání byl v tomto školském systému důležitý. Mateřské školy byly v pozici instituce, která má povinnost připravit dítě na vstup do základní školy. Základní školy si diktovaly, co má dítě před vstupem do ní umět. V obou Programech z roku 1978 a z roku 1984 je tedy příprava dítěte na vstup do základní školy jedním z hlavních cílů předškolního vzdělávání.

1.2.9 Analýza metodik výchovné práce z roku 1978 a 1986

Pro práci v mateřských školách a jeslích byly vypracovány metodiky. Jedná se o *Metodiku výchovné práce v předškolních zařízeních, II. díl mateřská škola* z roku 1978 a o *Metodiku výchovné práce v jeslích a mateřských školách* z roku 1986.

Metodika výchovné práce v předškolních zařízeních z roku 1978 má dva díly, I. díl je věnován jeslím, II. díl je určen mateřským školám. Je zde uvedeno, z čeho pojetí „nové koncepce“ předškolní výchovy vychází.

Na prvním místě je uvedena komunistická ideologie:

„- ze společenských nároků analyzovaných ve sjezdových materiálech, v nichž je požadováno zejména ideově výchovného působení.

- z potřeb dítěte předškolního věku

- z poslání předškolní výchovy a perspektiv rozvoje naší všeobecně vzdělávací školy, zejména I. stupně. Mateřská škola bude děti dokonaleji připravovat pro školní práci, školu však nebude nahrazovat ani přebírat její funkci nebo způsob práce.“ (Metodika výchovné práce v předškolních zařízeních. II. mateřská škola 1978, s. 8) Takto stejně jsou tyto body uvedeny i v Metodice výchovné práce v jeslích a mateřských školách z roku 1986.

V Metodice výchovné práce v jeslích a mateřských školách z roku 1976 jsou kapitoly, které se věnují nové koncepci předškolní výchovy, metodám a zásadám socialistické předškolní výchovy, osobnosti dětské sestry a učitelky mateřské školy a dětem vyžadujícím zvýšenou pozornost. Dále jsou zde zmíněny prostředky výchovy a uspořádání dne. Je zde zpracována metodika dopravní kázně, metodika spolupráce s rodinou a veřejností, základní školou. Jedna kapitola je zde věnována plánování a hodnocení výchovné práce.

Metodika výchovné práce v jeslích a mateřských školách z roku 1986 představovala ucelenou a propracovanou pomůcku pro realizaci, pochopení cíle a koncepce výchovné práce s předškolními dětmi, která vycházela z Programu výchovné práce pro jesle a mateřskou školu z roku 1984.

V tom, co mají sestry v jeslích a učitelky mateřských škol mít na zřeteli, se metodiky z roku 1978 a z roku 1986 liší pouze v pár slovech, základní myšlenky zůstávají stejné.

Metodiky z roku 1978 a 1986 jsou stejné v koncepci socialistické předškolní výchovy, vyznačující se úsilím:

„a) prohloubit ideově politické zaměření institucionální a postupně veškeré předškolní výchovy

b) zdůraznit a zdokonalit ucelený charakter a jednotný systém předškolní výchovy

c) zkvalitnit výchovně vzdělávací práci a předškolních zařízení tak, aby zlepšením úrovně z hlediska obsahu a metod práce lépe plnila svou společenskou funkci.“

V metodice z roku 1978 je uvedeno, co je myšleno společenskou funkcí: *„Dokonaleji odpovídat rostoucím možnostem dítěte, dobře je připravit pro vstup do školy a položit základy pro pozdější začlenění do života naší společnosti“* (s. 9) Metodika vychází z předpokladu akcelerace vývoje předškolních dětí. Akcelerace tělesného vývoje byla podle názorů tehdejší doby dokončena. Předpokládalo se, že na tělesný růst následuje psychický růst, a proto se musí zvyšovat nároky na vzdělávání v mateřské škole. Zde je vidět i vize té doby, že dítě předškolního věku má rostoucí možnosti. (Metodika výchovné práce v jeslích a mateřských školách 1986, s. 14 a Metodika výchovné práce v předškolních zařízeních II. mateřská škola 1978, s. 9).

Metodiky podrobně rozpracovávají výchovné zásady socialistické předškolní výchovy ve věkových skupinách. Kromě didaktických zásad, které vyslovil už Komenský, jako je zásada přiměřenosti, názornosti, posloupnosti, jsou zde i zásady nové jako je spojení kolektivní výchovy s individuální péčí. *„Komunistická výchova se uskutečňuje kolektivem, v kolektivu a pro kolektiv. Kolektivní výchova nepotlačuje vývoj individua, ale naopak, kolektiv svými podněty jednotlivé dítě rozvíjí a obohacuje.“* (Metodika výchovné práce v jeslích a mateřských školách 1986, s. 21)

Metodika se věnuje metodám jednotlivých výchov a výchovným prostředkům a specifickým jednotlivých věkových kategorií. Jedná se o tělesnou výchovu, rozvíjení poznání, matematické představy, jazykovou výchovu, mravní výchovu, pracovní výchovu, hudební výchovu, výtvarnou a literární výchovu. Autoři jednotlivých kapitol jsou odborníci na dané výchovy. Poskytuje sestrám v jeslích a učitelkám mateřských škol vyčerpávající informace o metodách, které jsou funkční i v současné předškolní výchově.

Z ideologického hlediska je zde zdůrazněn jednotný přístup k dítěti, jednotné požadavky na dítě. V metodice je věnován prostor k vysvětlení jednotného systému předškolní výchovy, který se vyznačuje rysy:

„- jednotný výchovný cíl

- jednotný zřetel při výběru požadavků na děti

- jednotný přístup k práci s dětmi“

(Metodika výchovné práce v jeslích a mateřských školách 1986, s. 36)

Velká pozornost je věnována i návaznosti institucionální výchovy na výchovu v rodině a spolupráci s rodiči.

V kapitole Uplatnění věkových zvláštností je vývojová psychologie dětí od prvního do šestého roku dítěte. Zde jsou popsány věkové zvláštnosti z hlediska vývojové psychologie.

Popisují se zde také děti, které potřebují zvýšenou pozornost. Mezi ně jsou zařazeny i děti nezralé pro školu. Zde se konstatuje, že k posouzení je potřeba vyjádření více odborníků, učitelka mateřské školy nemá k dispozici specifické diagnostické prostředky, kterými by mohla posoudit školní zralost.

Velký význam byl v metodikách přikládán promyšlenému a **organizovanému uspořádání dne v mateřské škole.**

K Programu z roku 1984 byly vydány metodické příručky, které byly specializované na jednotlivé složky výchov. „*Teoretici i zkušení praktici, kteří tyto příručky zpracovali, položili základy didaktiky předškolního vzdělávání, která vycházela ze specifiky oboru i psychologie předškolního období. Odborná úroveň těchto dokumentů je dodnes v zahraničí vysoce ceněna a ve své době neměla konkurenci.*“ (Průcha 2009, s. 145)

Shrnutí

Obě metodiky mají shodné cíle, zásady a koncepci (pojetí) předškolní výchovy. Jedná se o metody, které direktivně a jednotně přistupují k dětem, bez ohledu na jeho individualitu.

Metodika z roku 1978 má dvě části. Část II. se věnuje mateřské škole. Tato metodika se podrobně věnuje jednotlivým výchovným složkám.

Metodika z roku 1986 věnuje více prostoru vývoji dítěte, metodiku práce v jednotlivých výchovných složkách řeší zvlášť vydané dílčí metodiky.

1.2.10 Metodika mravní výchovy v mateřské škole

Podrobněji se tato diplomová práce bude zabývat metodikou jedné z výchovných složek a to mravní výchovou.

V *Metodice výchovné práce v předškolních zařízeních II. mateřská škola* z roku 1978 je metodika mravní výchovy rozpracována pro tři věkové skupiny. Ve věkové skupině 5-6 let se uvádějí cíle v oblasti sebeobslužné, společenského chování a sebeuvědomění: „V nejstarší věkové skupině navazujeme na mravní výchovu mladších dětí upevňováním kulturně hygienických návyků a zvyků společenského chování, všech volných vlastností charakteru a počátku kolektivistických vlastností předškolních dětí. Prohlubujeme zejména požadavky na uvědomělejší osvojování pravidel chování, na stupeň sebeuvědomění a sebeovládání dítěte v různých situacích a činnostech.“ (Metodika výchovné práce v předškolních zařízeních II. 1978, s. 208)

Velká pozornost je věnována tzv. socialistickému vlastenectví: „Ve skupině nejstarších dětí soustavě prohlubujeme výchovu socialistického vlastenectví a internacionalismu.“ (Metodika výchovné práce v předškolních zařízeních II. 1978, s. 212)

Jsou zde velmi podrobně popsány metody, jak tohoto docílit. „Podobně rozvíjí a prohlubuje učitelka poznatky dětí o životě dětí v Sovětském svazu. Při výzdobě třídy k významným výročím a svátkům si děti připomínají naši úctu, vděčnost a lásku k sovětským lidem. Výstavkou kreseb s tematikou osvobození, zařazení přiměřeného ruského tanečku nebo písničky, četbou pohádek z oblasti SSSR, prohlížením knížek a obrázků postupně motivuje rozhovor s dětmi o našem přátelství s SSSR, vzájemné pomoci a spolupráci.“ (Metodika výchovné práce v předškolních zařízeních II. 1978, s. 212).

Metodika výchovné práce v jeslích a mateřských školách z roku 1986 se mravní výchově již tak podrobně nevěnuje. V kapitole Charakteristika vývoje v šestém roce dítěte se v podkapitole Rozvoj osobnosti uvádí, že základní úkol výchovy v tomto období, mimo jiné, je poskytovat dítěti vhodné modely sociálně morálního chování.

Podrobněji se mravní výchově věnuje dílčí metodická příručka *Mravní výchova v mateřské škole* z roku 1989. Jedná se o velmi podrobně zpracovanou metodickou příručku, která obsahuje teorii mravní výchovy, která se opírá o závěry vědeckých výzkumů z oblasti marxistické filozofie. Formuluje cíl mateřské školy v mravní výchově

s důrazem na komunistickou morálku a princip kolektivismu. „*Jejím cílem je vy-
pěstování a rozvinutí mravních vlastností dítěte v souladu s požadavky a principy ko-
munistické morálky. Při tom se přiměřeně uplatňuje princip kolektivismu jako přirozený
rys socialistické institucionální výchovy, a to jak při vytváření vzájemných vztahů mezi
dětmi, tak i mezi dětmi a dospělými.*“ (Mravní výchova v mateřské škole 1989, s. 4)

V metodice jsou podrobně rozebrány metody mravní výchovy, jako je metoda vysvětlo-
vání, metoda příkladu, pochvala a trest a výchovné prostředky jako je hra, didaktická
hra a učení. K podpoření principu kolektivismu je mezi autory metodických přístupů
vedle J. A. Komenského zařazena i N. K. Krupská, která vytvořila teorii, že pouze
v kolektivu se může osobnost plně rozvinout a projevit.

Dále je zde podrobně rozpracován cílový požadavek dle věkových skupin a metodické
pokyny k jeho dosažení. Učitelka v této metodice měla přesný návod pro svou práci.

1.2.11 Plánování výchovně vzdělávací práce

Plánování výchovně vzdělávací práce se přikládal velký význam. Všechny mateřské
školy pracovaly podle závazné jednotné normy. V kompetenci ředitelky mateřské školy
bylo pouze ustanovit optimální organizaci dne, která se přizpůsobila konkrétním pod-
mínkám mateřské školy. Například společná jídelna pro všechny děti. Podrobné zásady
pro plánování a hodnocení podávala Metodika výchovné práce v jeslích a mateřských
školách, která se této problematice věnovala na šedesáti stranách. Metodika zdůrazňo-
vala **význam cílevědomého a soustavného plánování** jako důležitou podmínku peda-
gogické práce.

Každá mateřská škola vypracovávala **Pracovní plán pro konkrétní školní rok**. Tento
dokument rozpracovával hlavní vzdělávací úkoly mateřské školy se zřetelem na místní
podmínky. Hlavní úkoly pro školní rok centrálně stanovovalo Ministerstvo školství
České socialistické republiky a Ministerstvo školství Slovenské socialistické republiky.
Hlavní úkoly se v Pracovním plánu rozpracovávaly podle jednotlivých výchovných slo-
žek do konkrétních dílčích úkolů. Dále se uváděl způsob a forma realizace každého
úkolů, jeho organizační a materiální zabezpečení, termín splnění a zodpovědnost
za splnění úkolů.

Dále se **plánovala výchovná práce v měsíčních plánech pro jednotlivé výchovné složky**, které se podle režimu dne střídaly v jednotlivých dnech. Každá výchovná složka měla pro daný měsíc vypsány úkoly, které byly opsány z Programu výchovné práce. Úkoly v Programu byly zpracovány dvěma způsoby a to pro učitelku a pro dítě. Úkoly pro učitelku byly rozpracovány do postupných kroků, jak postupoval vývoj dítěte. K úkolu učitelka tvořivě přidala konkrétní činnosti v jednotlivých částech dne, jako byly ranní hry, zaměstnání, pobyt venku. Zde pak učitelky doplňovaly datum splnění.

Pro každodenní práci učitelky mateřských škol **povinně vypracovávaly písemnou denní přípravu**, která podrobně popisovala úkol, organizační formu, pomůcky, postup, vše naplánované se muselo dodržet. „*Správně vypracovaná písemná příprava poskytuje prostor pro tvořivost, ale neumožňuje měnit průběh procesu v podstatných, základních bodech a především zabraňuje nahodilosti výchovné práce.*“ (Metodika výchovné práce v jeslích a mateřských školách 1986, s. 139) Po proběhnutí dne učitelka provedla v písemné denní přípravě hodnocení. Jednalo se o zevšeobecněné závěry řízení jednotlivých procesů.

Příloha č. 1. Pracovní plán na školní rok 1988-1989, Mateřská škola, Ostrava-Poruba, část Analýza výchovně vzdělávací práce a Hlavní úkoly pro školní rok 1988-1989.

Příloha č. 2. Měsíční plán pro rozumovou výchovu na měsíc březen 1981.

Příloha č. 3. Ukázka denní přípravy na rozumovou výchovu s ukázkou výchovné práce v branné výchově – nedatováno.

1.2.12 Hodnocení výchovné práce

V Programu výchovné práce pro jesle a mateřské školy není zmíněna žádná povinnost nebo kritéria pro hodnocení vzdělávací práce. Hodnocením se zabývá až Metodika výchovné práce v jeslích a mateřských školách. Hodnocení podle této metodiky ověřuje správnost ve výchovně vzdělávací práci a upozorní na chyby. Hodnocení sledovalo průběh a výsledky výchovně vzdělávací práce. To znamenalo sledovat stav a úroveň po-

znatků, dovedností a návyků u dětí. Určující byl hodnotící postoj sestry v jeslích nebo učitelky mateřské školy k dětem, zda předepsaný konkrétní úkol zvládly. V hodnocení se měly odrážet konkrétní pokroky a úspěchy dětí.

Hodnocení bylo často formální, posuzovala se vhodnost použitých metod z hlediska udržení kázně dětí. Často byla použita formulace, že se zaměstnání dětem líbilo a úkol všechny děti zvládly. Základním kritériem pro posuzování dosažených výsledků byl pro učitelku Program výchovné práce pro jesle a mateřskou školu.

Učitelka každému dítěti zpracovávala Pedagogickou anamnézu, ve které se zaznamenávala úroveň vývoje jednotlivých dětí.

Shrnutí

Hodnocení výchovné práce bylo díky přesnému plánování snadno kontrolovatelné. Vedení nebo ČŠI hodnotila, zda učitelka přesně splnila, to co si podrobně naplánovala.

1.2.13 Shrnutí-cíl a pojetí vzdělávání v letech 1980-1989

Veškerá výchova a vzdělávání v tomto sledovaném období vycházelo z normalizačního dokumentu *Další rozvoj a Československé výchovně vzdělávací soustavy* z roku 1976. Byl zde zakotven vliv komunistické ideologie na vzdělávání. Všechny mateřské školy pracovaly podle jednotného a závazného dokumentu *Programu výchovné práce pro jesle a mateřské školy* z roku 1978 a jeho další verze z roku 1984. Tento Program určoval vzdělávací cíle a vzdělávací obsah, který byl zpracován v jednotlivých výchovných složkách. Učitelky mateřských škol měly k dispozici i jednotné *Metodiky výchovné práce* z roku 1978 a 1986. Do roku 1989 vycházejí metodiky k jednotlivým výchovným složkám. Hlavním cílem předškolního vzdělávání byla příprava dítěte na vstup do základní školy. V tomto desetiletí vzdělávání včetně předškolního má sociocentrické zaměření a bylo plně ve službách komunistické ideologie. Jednalo se o direktivně řízený model vzdělávání, ve kterém se k dítěti přistupuje jako k objektu vzdělávání, bez ohledu na jeho individualitu a jeho potřeby. Učitelka byla v roli vykonavatele osnovami a metodikami stanovených úkolů pro dítě.

1.3 Dokumenty 1980-1989

1.3.1 Hospitační protokoly z mateřských škol v Ostravě-Porubě

Mezi dokumenty, které mohou poskytnout informace o vývoji mateřské školy, jsou hospitační protokoly z inspekcí. Inspekce prováděl Odbor školství Národního výboru města Ostravy, Oddělení školní inspekce. V protokolech je uvedeno, kdy a v které mateřské škole byla inspekce provedena, kdo ji vykonal. Inspekce byly různého druhu: inspekce celková, tematická a následná.

Ve spisovnách mateřských škol v Ostravě-Porubě, ač tyto protokoly mohly být dávno skartovány, lze nalézt dostatečné množství hospitačních protokolů. Z toho lze usoudit, jaká důležitost byla inspekcím přikládána. Ke zpracování bylo využito 12 hospitačních protokolů ze tří mateřských škol v Ostravě-Porubě. V zápisech byl popsán obsah inspekce, její prostředky a obsah inspekčního protokolu. Formální stránka protokolu měla vysokou úroveň. Protokol byl napsán na pracím stroji, v průměru má protokol 10 stran. V protokolech je podrobně rozebrána úroveň materiálních podmínek, dozvíme se z nich například, že mateřská škola má dobré materiální podmínky, krom otužování dětí na školní zahradě.

Inspekce se zabývala školskou dokumentací, jako je plán práce školy a jeho přílohy, hospitační záznamy ředitelky, měsíční plánování a denní přípravy učitelek.

Ve všech protokolech je konstatováno, že plán práce školy na konkrétní rok vychází ze závěrů a usnesení stranických orgánů ke školské politice, úkolů ministerstva školství a pokynů odboru školství.

Dále se zde uvádí, že k ročnímu plánu jsou zpracovány přílohy např. jako je plán hospitací, plány spolupráce s jeslemi, plán spolupráce se ZŠ, ale i plán politického odborného růstu mladé učitelky. Z protokolu inspekce vyplývá, že ředitelky mají obsáhlou dokumentaci vedenou pečlivě.

V plánu hospitací na rok 1980-1981 má ředitelka naplánováno 40 hospitací. Velká pozornost je věnována hospitačním záznamům ředitelky. Je jí vytýkáno, že popisuje činnosti, ač by měla konkrétněji hodnotit úroveň metodické a pedagogické práce. Je zde konstatováno: „V každém zápise je třeba postihovat úroveň MV a JV“, inspekci zajíma-

ly i jednotlivé výchovné složky, zde konkrétně se jedná o mravní výchovu a jazykovou výchovu.

Jsou kontrolovány a vytýkány nejasné formulace úkolů a obsahů v měsíčních plánech. Plány byly školní inspekcí kontrolovány velmi pečlivě, s ohledem na všechny výchovné složky. Protokol z následné kontroly: *„Měsíční plány kontroluje s. ředitelka pravidelně ještě v jejich konceptu. Přestože se i zde vyskytuje méně vhodná formulace obsahu k danému úkolu. Nadále je nutno zaměřovat zvýšenou pozornost na plánování mravní výchovy“*

Z posouzení úrovně výchovné práce přímými hospitacemi inspektorky v roce 1981 bylo zjištěno, že s. učitelka má snahu uplatňovat moderní formy výchovné práce. Ale nedozvíme se, o jaké formy se jedná. Protokol uvádí, že se jí nedaří realizace hrovných metod a že sklouzává ke školskému způsobu učení.

V části rozboru úrovně výsledků výchovně vzdělávací práce školy je zápis z hospitace z roku 1984 v zaměstnání RP (rozvíjení poznání), které bylo realizováno u dětí 5-6-letých. Ve třídě bylo přítomno 27 dětí. Hodnocena byla písemná příprava učitelky. Inspekční zpráva uvádí: *„Nedostatkem bylo, že s. učitelka nevycházela při svém výchovném záměru z úrovně vědomostí dětí, seznamovala je s problematikou, kterou již děti znaly. Je nutno konstatovat, že i když byl úkol dětmi splněn, nebylo docíleno z hlediska RP efektivních výsledků.“* Tento příklad názorně ukazuje úskalí direktivně plánované výchovné činnosti. Učitelka plnila úkol, který jí byl plánem předepsán, ale nereagovala na aktuální poznatky dětí.

Dále je v protokolech věnována pozornost počtu členek KSC mezi učitelkami. Ředitelka je členkou KSC, studuje VUML (Večerní univerzita marxismu-leninismu.) Ředitelky mateřských škol zůstávaly ve svých funkcích dlouhodobě.

Na závěr byla uložena opatření, jejíž plnění se kontrolovalo v následné inspekci.

Ředitelce bylo např. uloženo opatření, zkvalitnit obsahovou stránku celoročního plánování, zkvalitnit hospitační záznamy ředitelky a nadále uplatňovat cílevědomost, soustavnost a koncepčnost v řídicí, organizační a kontrolní činnosti.

Shrnutí

Písemnostem je věnována velká pozornost a jsou velmi podrobné a detailně propracované. Ze záznamů vyplývá, že učitelky si připravovaly každodenní přípravy, které byly velmi detailní a propracované. Kontroloval se plánovaný úkol a formulace obsahu vý-

chovné práce. Inspekční protokoly se zabývají úrovní školní dokumentace, ale i kádrovým obsazením školy.

1.3.2 Školní dokumentace v letech 1980-1989

Pracovní plány na školní rok v období 1980-1989

Ředitelky zpracovávaly každoročně Pracovní plán na daný školní rok. V tomto desetiletí mají tyto pracovní plány stejnou strukturu: Vycházelo se z analýzy předchozího školního roku, dále byly formulovány úkoly pro daný školní rok, které vycházely z opatření ministerstva školství a specifických podmínek dané školy, byly určeny prostředky realizace hlavních úkolů. Dále obsahoval přílohy jako je plán kontrolní činnosti, systém porad, další vzdělávání a IPV (ideově politická výchova) a vnitřní řád školy. Byl zpracován na psacím stroji a měl v průměru dvacet stránek.

Hlavní úkoly byly velmi konkrétně formulovány a týkaly se metodických přístupů, zlepšení úrovně jednotlivých výchov a rozvíjení konkrétních schopností dětí.

Zajímavý a z dnešního pohledu moderní je cíl Pracovního plánu na školní rok 1988-1989: *„Zkvalitnit metodické postupy činností řízených učitelkou se zaměřením na individuální přístup, skupinovou práci, aktivizující metody. Respektovat hravý a činnostní charakter před řízeným“*.

Učitelky vypracovávaly velmi podrobné hodnocení výchovné práce a to dvakrát za rok. Jejich hodnocení bylo zaměřeno na vzdělávací výsledky dětí v jednotlivých složkách výchovy. Učitelky tedy hodnotily pouze výsledky vzdělávání.

1.3.3 Shrnutí-dokumenty 1980-1989

Pozornost byla věnována hospitačním protokolům a školní dokumentaci. Hospitačním ČŠI se přikládá velký význam, byly zaměřeny na kontrolu práce ředitelky a vlastní hospitace u jednotlivých učitelek. Hodnotila se jak vlastní výchovná práce učitelky, tak její písemná příprava včetně správné formulace cíle a obsahu. Správně zpracovaným dokumentům se přikládala velká důležitost.

2 MATEŘSKÁ ŠKOLA 1990-1999

Po pádu totalitního režimu po revoluci v roce 1989 dochází v naší společnosti ke klíčovým změnám. Ve školství dochází k zásadní proměně u všech stupňů škol. Liberalizují se cíle, obsah a formy i metody vzdělávání.

2.1 Školské zákony

Změna politických a společenských poměrů s sebou přinesla i požadavek na celou řadu úprav ve fungování školského systému, které bylo nutné zakotvit v zákonech a vyhláškách. V školské legislativě v tomto období probíhá proces transformace. Odráží se v ní i dokumenty mezinárodní¹, jako je Úmluva o právech dítěte, která reflektuje nové pojetí dětství.

2.1.1 Úmluva o právech dítěte

Úmluva o právech dítěte byla jednohlasně schválena Valným shromážděním OSN v listopadu 1989 v New Yorku. V únoru 1991 se k ní přihlásila tehdejší Česká a Slovenská Federativní Republika. Po rozpadu federace přijala Úmluvu i Česká republika. Podpisem Úmluvy se stát zavazuje, že bude respektovat a zabezpečovat práva stanovená Úmluvou a to každému dítěti, bez jakékoliv diskriminace. V jednačtyřiceti člancích uvádí práva, která by měla být zaručena všem dětem do osmnácti let.

1. Mezinárodní smlouva je jedním z hlavních pramenů mezinárodního práva. Jde o dokument s mezinárodněprávními účinky, na jehož obsahu se dohodly smluvní strany jako subjekty mezinárodního práva, tedy nejčastěji státy. V praxi se kromě označení smlouva vyskytují i názvy jako úmluva, konvence, protokol, pakt, statut, charta nebo dohoda, to však z hlediska mezinárodněprávních účinků nemá žádný význam.

Filozofickým základem Úmluvy je myšlenka, že dítě jako každá lidská bytost, má svou hodnotu, důstojnost a základní práva, navíc vzhledem ke svému tělesnému i duševnímu vývoji, bezbrannosti a zranitelnosti potřebuje zvláštní péči, pomoc, ochranu, porozumění a lásku.

Tomu odpovídají i práva různého druhu: od základních práv zabezpečující přežití, rozvoj a ochranu, po práva vyjadřující možnost účasti dítěte na jednání a rozhodování o sobě. „*Ve výchově a vzdělávání je pak stanoven požadavek podporovat vytváření sebeuvědomování a sebeutváření.*“ (Hejlová 2010, s. 77).

2.1.2 Novely školského zákona

Zásadními změnami procházel školský zákon. V porevolučním období byl zhruba 15krát novelizován.

Novela v roce 1990 vytvořila legislativní podklad pro první důležité systémové změny v české vzdělávací soustavě, na jejichž základě:

- byla zrušena „jednotná“ škola a zavedena možnost diferenciací výuky podle schopností a zájmů dětí,
- bylo zrušeno ustanovení o povinnosti jednotné ideové orientace výchovy a vzdělávání,
- nově došlo k zavedení právní subjektivity škol (v případě mateřských škol nebyla povinná) a byl umožněn vznik nestátního školství, tj. škol církevních a soukromých, skončil tak zřizovatelský monopol státu.

Novela č. 138/1995 Sb. rozčlenila základní školu na pětiletý I. stupeň a čtyřletý II. stupeň.

2.1.3 Zákon č. 395/1991 Sb. o školských zařízeních

Předškolní zařízení byla tímto zákonem zařazena do vzdělávací soustavy.

„§1 (1) Předškolní zařízení a školská zařízení jsou součástí školské výchovně vzdělávací soustavy; v právních vztazích vystupují svým jménem a mají odpovědnost vyplývající z těchto vztahů, pokud není dále stanoveno jinak.“

§ 2 Předškolní výchova zabezpečuje uspokojování přirozených potřeb dítěte a rozvoj jeho osobnosti; probíhá ve spolupráci rodiny a předškolního zařízení.“ (Zákon č. 395/1991 Sb.)

Určuje, že předškolní zařízení jsou mateřská škola a speciální mateřská škola. Jesle, společné zařízení jesle a mateřská škola a dětský útulek už nejsou předškolní zařízení.

„§ 3 (1) Předškolními zařízeními jsou mateřská škola a speciální mateřská škola.

(2) Mateřská škola a speciální mateřská škola navazují na výchovu dětí v rodině a v součinnosti s rodinou zajišťují všestrannou péči dětem zpravidla ve věku od tří do šesti let. (3) Mateřská škola rozvíjí specifické formy výchovného působení na děti. Působí rovněž na děti zdravotně, výchovně a sociálně ohrožené a na děti talentované. (4) Speciální mateřská škola zajišťuje péči o děti mentálně, smyslově nebo tělesně postižené nebo děti s vadami řeči, o děti s více vadami a o děti nemocné nebo zdravotně oslabené umístěné ve zdravotnickém zařízení.“ (Zákon č. 395/1991 Sb.)

2.1.4 Vyhláška č. 35/1992 Sb. o mateřských školách

Bližší se mateřským školám věnuje vyhláška č. 35/1992 Sb. ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky ze dne 17. 12. 1991 o mateřských školách. Specifikuje naplněnost tříd, počty dětí ve třídě od dvou let, počty dětí ve třídě při zapsání dítěte postiženého. Formuluje úkoly předškolní výchovy:

„(1) Podporuje zdravý tělesný, psychický a sociální vývoj dítěte a vytváří optimální podmínky pro jeho individuální osobnostní rozvoj. Přispívá ke zvýšení sociálně kulturní úrovně péče o děti a vytváří základní předpoklady jejich pozdějšího vzdělávání.“ (Vyhláška č. 35/1992 Sb.)

2.1.5 Shrnutí-školské zákony v letech 1990-1999

Školská legislativa reagovala na společenské změny po roce 1989. Česká republika ratifikovala mezinárodní smlouvu Úmluvu o právech dítěte. Změny se promítaly v školském zákoně a jeho novelizacích. Byla zrušena jednotná škola a povinnost jednotné povinné ideové výchovy. Mateřské školy se staly součástí školské výchovně vzdělávací soustavy zákonem č. 395/1991 Sb.

2.2 Postavení mateřské školy v době transformace školství

Vývoj po listopadu 1989 zahájil proces transformace našeho školství. Došlo k depolitizaci školství a k odstranění státního monopolu. **Školství, včetně mateřských škol, hledalo svou tvář, své priority, cíle.** Řešilo se, jakou podobu by mělo mít a jakou roli by mělo plnit. Měnilo se postavení žáků i role učitele. Nabízely se různé teorie vzdělávání, které vycházely z jednotlivých psychologických směrů a teorií a z různých proudů pedagogického myšlení, které vznikly v okolním svobodném světě, od kterého jsme byli čtyřicet let izolováni.

Objevovaly se názory zpochybňující pedagogický význam mateřské školy, až po názory, že je nejlepší, aby děti zůstaly doma v péči matky.

Mateřské školy usilovaly o uznání pedagogického významu mateřské školy a jejich odpovídajícímu postavení ve školské soustavě. O potřebě zachování mateřských škol se vyjádřil prof. PhDr. Zdeněk Matějček: *„Zatímco jesle jsou zařízením pro dospělé a děti by si je samy nikdy nevymyslely, je mateřská škola zařízením pro děti-a to z vývojového hlediska svým způsobem nutným. Děti je potřebují! Následkem toho ji potřebuje i společnost.“* (Matějček Z. O mateřské dovolené a mateřských školách. *Informatorium 3-8, časopis pro výchovu v mateřské a obecné škole*, Roč. 2, 1994-1995, č. 5, Praha: Portál, s. 2)

2.2.1 Obsah výchovné práce v mateřské škole

Po listopadu 1989 přichází období odmítání všech do té doby závazných a direktivně vedených dokumentů pro mateřské školy. Učitelky odmítaly veškeré plánování a řízení pedagogické práce, experimentovaly nebo přejímaly zahraniční vzory. *„Na počátku transformace v období 1980-90 naše mateřské školy všechny tyto materiály odmítaly a nastoupily cestu živelné praxe“* (Opravilová 1998a, s. 25) V mateřských školách se objevovaly nejasnosti ohledně závazného materiálu, podle něhož se má v mateřské škole pracovat. Na dotaz zda existuje závazný materiál, podle kterého mají mateřské školy pracovat, odpovídá MŠMT takto: *„Obsah výchovné práce v mateřské škole není, ale ani dříve nebyl závazně stanoven. Platnost tzv. Programu výchovné práce, který byl v minulých letech využíván jako základní materiál pro práci s dětmi předškolního věku,*

po určitých úpravách stále trvá. Současná doba poskytuje učitelkám mateřských škol velkou možnost výběru koncepčních materiálů, včetně uplatnění vlastních (např. časově tematické plány, situačně orientované plánování apod.). Situace je v tomto ohledu nersrovnatelně lepší a je na rozhodnutí každé ředitelky, popřípadě učitelky, podle kterého materiálu se bude řídit a který bude v praxi využívat.“ (Kdo řeší problémy mateřských škol? Informatorium 3-8, časopis pro výchovu v mateřské a obecné škole, Roč. 2, 1994-1995, č. 3, Praha: Portál, s. 1)

2.2.2 Tvorba původního českého kurikula

V době hledání, kterým směrem se bude vzdělávání v mateřských školách dál ubírat v nových společenských podmínkách, vychází kniha autorky doc. PhDr. Evy Opravilové *Jaro v mateřské škole*. Další díly jsou *Léto*, *Podzim* a *Zima*. Jedná se o knihu, která je pojímána jako příspěvek k tvorbě původního českého kurikula pro předškolní vzdělávání a vychází z osobnostně orientované předškolní výchovy. Tato filozofie předškolní výchovy vychází z přesvědčení, že je možné navázat na dobré zkušenosti a tradice české předškolní výchovy. „*Vycházíme z osobnostně orientované předškolní výchovy, což v kurikulárním pojetí znamená důraz na výběr poznatků a činností, které podpoří rozvoj vlastností a schopností dítěte a s perspektivou jejich životního praktického uplatnění*“ (Opravilová 1998a, s. 9). „*Pokus o konvergentní přístup k cílům předškolní výchovy v současné mateřské škole vykrystalizoval v projekt osobnostně orientovaného modelu*“ (Opravilová 1998b, s. 19). Velká váha je přikládána uspokojování potřeb předškolního dítěte.

V jednotlivých dílech následují praktické části s textem výkladovým a metodickým. Ke každému tématu následuje nabídka umělecky kvalitních původních českých textů pro děti.

Mezi **charakteristické znaky osobnostně orientované výchovy** patří podle doc. Evy Opravilové:

- Vztah k dítěti. Dítě je potřeba chápat jako jedinečnou a neopakovatelnou osobnost.
- Vztah k rodině. Mateřská škola uznává dominantní roli rodiny v rozvoji dítěte, a proto se spoluprací s rodinou maximálně otevírá.
- Vztah k počátečnímu vzdělávání. Příprava na školu se odehrává jako samozřejmá každodenní součást plynulé průběžné socializace a kultivace dítěte, integrované do běžných životních situací.
- Hra a učení. Tvořivá hra a situační učení tvoří základ soustavného vzdělávání.

„V situačním učení, které má z hlediska dítěte přirozený a bezprostřední charakter, jde o to citlivě sladit to, co dítě dělá a dělat chce, s tím, co dělat má a musí.“ (Opravilová, E. Situační učení jako východisko rozvíjení poznání. *Informatorium 3-8, časopis pro výchovu v mateřské a obecné škole*, Roč. 2, 1994-1995, č. 4, Praha: Portál, s. 2)

- Alternativnost a variabilita v otázce obsahu, metod i organizace je předpoklad osobnostně orientovaného modelu. Z hlediska obsahu se jedná o různé varianty v zaměření a uspořádání vzdělávacího programu. Dále o pluralismus zřizovatelů (školy státní, církevní, nadační školy).
- Samostatnost, spontánnost, tvořivost.
- Individualizace. Respektovat právo každého jednotlivce na rozvoj vlastních schopností a nadání.

Shrnutí

Osobnostně orientovaný model předškolní výchovy zpracovaný doc. PhDr. Evou Opravilovou je konvergentního zaměření. Konvergentní zaměření spojuje sociální rozvoj dítěte požadovaný demokratickou společností a individuální rozvoj odpovídající vývojovým možnostem dítěte. Osobnostně orientovaný model není závazně stanovenou osnovou, ale jedná se o model, který má své charakteristické znaky, ke kterým se mohou mateřské školy ve svém školním vzdělávacím programu přihlásit. Osobnostní přístup k předškolnímu vzdělávání staví učitelku mateřské školy do pozice profesionála, který rozhoduje o cílech a obsahu vzdělávání podle konkrétních podmínek a osobností jednotlivých dětí.

2.2.3 Další modely předškolní výchovy

V roce 1995 jako jeden z nových programů pro předškolní vzdělávání vznikl program **Zdravá mateřská škola**. „Označení „zdravá“ je myšleno jako cíl, k němuž by dříve nebo později měla každá škola směřovat. Jde tedy o udání směru.“ (Havlíková 1995, s. 15). Autorkou programu je PhDr. Miluše Havlíková, která je vědeckou pracovnící Státního zdravotního ústavu v Praze a národní koordinátorkou evropského programu Škola podporující zdraví. Hlavním cílem je zdravý životní styl dítěte, snaha dosáhnout harmonického rozvoje pohybových dovedností dětí, dodržovat správnou životosprávu, vytvořit co nejpodnětnější prostředí, klást důraz na individualitu dítěte, jeho prožívání, možnosti a potřeby, sebedůvěru, sebejistotu.

Začít spolu je další z nových programů pro předškolní vzdělávání. Původní program Step by step se začal se vytvářet v 90. letech v USA na základě nových poznatků o lidském mozku a procesu učení i z praxe mnoha škol. U nás je program realizován pod názvem „Začít spolu“ a to od roku 1994 v mateřských školách a od roku 1996 i na prvním stupni základních škol. Třída mateřské školy je rozdělena na tzv. centra aktivity – to jsou vlastně stolky, ke kterým náleží dobře přístupné police s různými materiály podle zaměření centra.

Alternativní mateřské školy se částečně nebo úplně odlišují svými cíli, vzdělávacími obsahy, metodami a organizačními formami od stávajících mateřských škol. V této době se jedná o mateřské školy pracující s prvky pedagogického systému **Marie Montessori**. Dále vznikají alternativní mateřské školy pracující na principech **waldorfské pedagogiky**.

2.2.4 Návaznost předškolního a základního vzdělávání

Mateřská škola před rokem 1989 svým učebně disciplinárním modelem měla mezi hlavními cíli přípravu dítěte na vstup do základní školy. Uplatňovalo se hlavně řízené učení, které se uskutečňovalo v organizační formě zaměstnání. V letech 1990-1999 nastal spontánní odklon od tohoto modelu. V mateřských školách vznikaly věkově heterogenní třídy. Učitelky nemusely vypracovávat každodenní přípravy na výchovnou činnost s dětmi, hlavním požadavkem bylo spokojené a radostné dítě. „*„Poškolštění“ ma-*

teřské školy v minulosti, formální akcelerační a předčasné zavádění školských metod a nepřiměřených nároků, kdy celá skupina dětí byla nucena trávit vymezený čas povinným zaměstnáním, vyvolaly v polistopadové euforii svobody a volnosti u řad učitelek odmítání přípravy na školu vůbec.“ (Opravilová, E. Příprava na školu v modelu osobnostně orientované výchovy. *Informatorium 3-8, časopis pro výchovu v mateřské a obecné škole*, Roč. 2, 1994-1995, č. 3, Praha: Portál)

Ve vyhlášce č. 35/1992 Sb. o mateřských školách se o přípravě na školu nehovoří: „*Předškolní výchova... vytváří základní předpoklady pozdějšího vzdělávání.*“

Vztah mateřské školy k počátečnímu vzdělávání je zmíněn v Roku v mateřské škole v samostatné kapitole. Osobnostní model předškolního vzdělávání vnímá mateřskou školu jako místo, ve kterém probíhá socializace a kultivace dítěte a tím se dítě přirozeně připravuje k systematickému vzdělávání v základní škole. Příprava na školu nevyžaduje zvláštní program.

Zásadně se změnila forma této přípravy včetně využívání jiných metod s tím, že je důležitá individualita a osobnost dítěte, jeho možnosti a potřeby a jeho osobnostní rozvoj s využitím hry a potlačením školských metod práce.

K poslání mateřské školy ve vztahu k přípravě na vstup do základní školy se vyjádřil prof. Z. Matějček: „*Mateřská škola není tedy zařízením sociálním (útulkem pro děti zaměstnaných matek), není ani místem přípravy dětí na školu (to až někde na třetím či čtvrtém místě), ale je institucí společensky vzdělávací se svým specificky společenským posláním.*“ (Matějček, Z. O mateřské dovolené a mateřských školách. *Informatorium 3-8, časopis pro výchovu v mateřské a obecné škole*, Roč. 2, 1994-1995, č. 5, Praha: Portál)

2.2.5 Profesní zájmové organizace učitelek mateřských škol

Pozice učitelky mateřské školy se po listopadu 1989 mění, učitelky se začínají profesně sdružovat, vznikají profesní zájmové organizace, ve kterých se sdružují učitelky mateřských škol z důvodu potřeby komunikace s dalšími kolegyněmi, předávání zkušeností a zastupování zájmů učitelek mateřských škol. Organizace usilují o partnerský vztah se všemi, kteří mohou předškolní výchovu ovlivnit. V polistopadové euforii se o práci

v profesních organizacích zajímá mnoho učitelek, postupem času zájem upadá. Profesní organizace se vyjadřují k aktuálním problémům. Jednalo se o tyto profesní organizace:

Asociaci předškolní výchovy Praha (1991)

Společnost pro předškolní výchovu Praha (1992)

Moravský svaz předškolní výchovy v Olomouci (1990)

Společnost křesťanských mateřských škol se sídlem v Berouně (1990)

Asociace waldorfských škol Semily (1991)

Sdružení soukromých MŠ Čech, Moravy a Slezska se sídlem ve Slavkově u Brna (1994)

Asociace předškolní výchovy vznikla jako jedna z prvních profesních zájmových organizací. Asociace předškolní výchovy (dále APV) je dobrovolným zájmovým sdružením občanů i právnických osob, působícím na území ČR. V duchu poslání profesní organizace zastupuje zájmy učitelek mateřských škol a usiluje o partnerský vztah se všemi, kteří mohou předškolní výchovu ovlivnit. Asociace předškolní výchovy se zaměřila na rozšiřování osobnostní orientace předškolní výchovy.

Zabývá se především pedagogicko-psychologickými, zdravotními, sociálními, etickými a eticko-výchovnými aspekty výchovného působení na dítě v předškolním období. Usiluje o zlepšení informovanosti učitelské i rodičovské veřejnosti a spolupracuje s dalšími partnerskými organizacemi u nás i v zahraničí.

Společnost pro předškolní výchovu vznikla jako nezávislé dobrovolné sdružení odborníků z teorie a praxe péče o děti předškolního věku a dalších zájemců. Stanovila si základní cíl, vycházející z Úmluvy o právech dítěte- hájit zájmy a práva dětí (zejména předškolního věku) v nejširším slova smyslu. Společnost aktivně vstupuje do otázek týkajících se předškolní péče, organizuje vzdělávání učitelek mateřských škol a působí na širokou veřejnost.

Společnost pro předškolní výchovu se zamýšlí nad postavením mateřské školy na prahu 21. století, reflektuje změny ve společnosti, demografický vývoj, který je pro mateřské školy nepříznivý a uvědomuje si, že po listopadu 1989 se učitelky mateřských škol nacházejí ve fázi hledání cesty, kterou se má předškolní výchova vydat. Společnost pro předškolní výchovu si uvědomuje důležitost předškolního věku pro celkový vývoj člověka. Své stanovisko formulovala v Listu dítěte předškolního věku z roku 1997.

V Listu dítěte předškolního věku shrnuje východiska pro předškolní výchovu: „*Dítě v předškolním věku potřebuje zvláštní ochranu. Rodina je základní prostředí pro dítě a je potřeba sledovat změny, které v tradiční rodině probíhají.*“

Moravský svaz předškolní výchovy se snaží se být stmelovacím činitelem pedagogických pracovníků mateřských škol se zaměřením na otázky praxe.

2.2.6 Shrnutí-postavení mateřské školy v době transformace

V tomto desetiletí prochází mateřské školy zásadní proměnou. Mateřská škola si hledá místo v měnící se společnosti. Formulují se nové cíle a hledá se nový obsah předškolního vzdělávání. Vniká osobnostně orientovaný model výchovy, u jehož zrodu stojí doc. PhDr. Eva Opravilová. Jedná se o model, který formuloval zásadní požadavky osobnostní orientace předškolního vzdělávání. Vznikají i další modely vzdělávání jak české, tak původem zahraniční, vznikají alternativní mateřské školy. Učitelky mateřských škol se organizují v profesních organizacích a mají zájem se angažovat v rozvoji předškolního vzdělávání.

2.3 Dokumenty 1990-1999

2.3.1 Hospitační protokoly z mateřských škol v Ostravě-Porubě

V tomto desetiletí vzniklo nové postavení České školní inspekce, která se stala samostatným orgánem státní správy v rámci resortu školství.

V tomto sledovaném období bylo v mateřských školách provedeno o polovinu méně inspekcí, než v období předešlém. K dispozici byly pouze 4 hospitační protokoly, více se jich nepodařilo dohledat.

Sdělení výsledků inspekční činnosti je po formální stránce kratší, v průměru na dvou stranách, oproti protokolům z předešlého desetiletí, které byly v průměru na stranách deseti.

Ze zápisu z obecné inspekce se dozvíme: „*Za nového vedení doznala škola výrazných pozitivních změn, mimo jiné i v opravě budovy.*“

K plánování ze zápisů vyplývá, že v plánování se ředitelka odvolává na klasický způsob (pojetí) práce v mateřské škole. Z toho vyplývá, že v této mateřské škole se hledala cesta, jak dál v předškolním vzdělávání: „*Plány výchovné práce jsou námětově uceleny, takže získané poznatky se dostatečně upevňují. Učitelky pracují jak klasickým způsobem, tak i novými tvořivějšími formami. V řízených činnostech nepřevažuje verbální forma.*“

V inspekčním záznamu je zmíněno klasické pojetí práce, ale není z toho jasné, co je klasickým pojetím myšleno: „*Mateřská škola má v hlavních rysech uvedeny záměry rozvoje v plánu školy, které je postaveno na klasickém pojetí práce v mateřské škole se záměrem rozvíjet výchovu dítěte komplexním přístupem k úspěšnému rozvíjení všech stránek osobnosti.*“

Ze sdělení se dovíme o zavedení plánování ve formě témat a o upuštění od plánování po výchovných složkách, jak je to charakteristické pro předešlé období: „*Plánování výchovné práce je měsíční s ucelenými tématy tak, že řízená činnost není izolovaná ve výchovných složkách, ale probíhá komplexně během celého týdne.*“

V zápisech je konstatováno, že mateřská škola má vypracovaný školní řád a dokumentace je se souladu s platnou legislativou.

Shrnutí

Bylo provedeno o polovinu méně inspekcí než v minulém desetiletí. Inspekce nejsou tak podrobné a detailní, závěry jsou více obecné. Plánování se neprovádí podle výchovných složek, ale komplexně v ucelených tématech.

2.3.2 Školní dokumentace 1990-1999

Mezi dokumenty mateřských školy zůstává Pracovní plán školy. Struktura Pracovních plánů zůstává zachována jako v minulém desetiletí. Plánování je stručnější a obecnější. Plány jsou psány na psacím stroji a mají v průměru 10 stran, což je poloviční množství než v předcházejícím desetiletí. Hlavní úkoly pro daný školní rok mají obecnější podobu a netýkají se jen výchovného působení. Například Hlavní úkoly pro školní rok 1995-1996: „*Samostudiem si získavat informace o optimálných požadavcích ve výchovně*

vzdělávací práci v oblasti estetické výchovy. “ Nově se zde objevuje **seznamování dětí s anglickým jazykem.**

V plánu se v hodnocení výchovné práce nachází pouze hospitační činnost ředitelky. *„Kritériem pro hodnocení úrovně výchovně vzdělávací práce bude celková tvůrčí aktivita učitelky, citová atmosféra ve třídě, promyšlená práce, schopnost improvizace, přiměřenost požadavků na děti.“* (Pracovní plán školy, 1995-1996) Učitelky neprovádějí žádnou sebereflexi, jsou pouze hodnoceny ředitelkou. Z kritérií vyplývá důraz na tvůrčí aktivitu oproti striktnímu dodržování úkolů v učebnicovém modelu z doby před rokem 1989. V archivech mateřských škol nejsou zachovány žádné dokumenty k plánování každodenní výchovně vzdělávací práce, k měsíčním plánům, ani k pravidelnému hodnocení. Z toho lze usuzovat, že písemné plánování výchovné práce nebylo požadováno.

2.3.3 Shrnutí-dokumenty 1990-1999

Školní dokumentace prochází velkou změnou. Je daleko stručnější a obecnější, bez ideologického vlivu. Učitelky si vzdělávací práci písemně neplánují, pouze ředitelka vypracovává stručný roční Plán školy. ČŠI provedla méně kontrol. Záznamy jsou stručnější, spíše konstatují zjištěnou skutečnost, než vytýkají.

3 MATEŘSKÁ ŠKOLA 2000-2010

V tomto desetiletí bylo věnováno vzdělávací politice ze strany státu velká pozornost. V těchto letech bylo uzákoněno a uvedeno do života mnoho zásadních dokumentů pro školství všeobecně, ale i konkrétně pro mateřské školy.

3.1 Školské zákony

3.1.1 Národní program rozvoje vzdělávání tzv. Bílá kniha

Národní program rozvoje vzdělávání v České republice tzv. Bílá kniha představuje systémový projekt spojující východiska, záměry a rozvojové programy české vzdělávací soustavy. Časový horizont strategického dokumentu je rok 2005, v některých jeho částech s potřebným zřetelem k období do roku 2010.

Vytváří předpoklady pro konkrétní plány a dlouhodobé proměny integrující se vzdělávací soustavy ve své sociální, kulturní, politické, hospodářské a environmentální podmíněnosti.

„Usnesením vlády České republiky č. 277 ze 7. dubna 1999 vnikl Národní program rozvoje vzdělávání v České republice tzv. Bílá kniha. Strategický dokument byl vydán v návaznosti na programové prohlášení z července 1998, kde byly formulovány hlavní cíle vzdělávací politiky.“ (Svobodová 2010, s. 14). Po předepsaném meziresortním připomínkovém řízení byla dne 7. února 2001 projednána a jednomyslně schválena na zasedání vlády České republiky.

Národní program rozvoje vzdělávání v ČR se ve své II. kapitole zabývá Předškolním, základním a středním vzděláváním. V části B Specifické problémy stupňů a oblastí vzdělávání se v 5. kapitole věnuje předškolnímu vzdělávání.

Tzv. Bílá kniha konstatuje, že první roky života mají klíčový význam pro utváření osobnosti člověka. Za výchovu a vzdělávání dítěte odpovídají především rodiče.

Institucionální předškolní vzdělávání podporuje výchovné působení rodiny, doplňuje je o specifické podněty, rozvíjí a obohacuje. Děti zde získají především sociální zkušenost, základní poznatky o životě kolem sebe a první podněty pro pokračující vzdělávání a celoživotní učení.

Předností je odborné vedení dětí, cílevědomé vytváření vhodných podmínek pro jejich rozvoj a vzdělávání. V případě potřeby zde dochází ke kompenzaci nedostatků v uspokojování potřeb dítěte i v jeho rozvojové stimulaci. U znevýhodněných dětí jde o pomoc při vyrovnávání rozdílů a snaha o zlepšení jejich životních a vzdělávacích šancí.

Bílá kniha uvádí, že institucionální předškolní vzdělávání je organizováno především v mateřských školách a zahrnuje zpravidla děti od tří do šesti let. Předškolní vzdělávání není povinné. V současné době ve zdůvodněných případech umožňuje zařazení dítěte mladšího tří let. Hlavními podmínkami pro to jsou – upevnění předškolního vzdělávání v systému celoživotního vzdělávání a jeho dostupnost, přehodnocení cílů a obsahu předškolního vzdělávání a zvyšování kvalifikace pedagogů v předškolním vzdělávání. Jedná se o tyto úkoly:

A/

- Zajistit každému dítěti zákonný nárok na předškolní vzdělávání.
Komentář: Zajistil školský zákon č. 561/2004 Sb. §34
- Zakotvit toto vzdělávání jako integrální součást vzdělávacího systému
Komentář: Zajistil školský zákon č. 561/2004 Sb.
- Využít poklesu předškolní populace k integraci sociálně, kulturně a zdravotně handicapovaných dětí.
Komentář: Pokud předškolní populace klesala, byla možnost integrace dětí, v momentě, kde populace předškolních dětí opět narostla, je integrace problémová.
- Propracovat systém sociálních úlev a stanovit způsob jejich kompenzace MŠ, aby poplatek nebyl překážkou účasti dětí v předškolním vzdělávání.
Komentář: Zajistila vyhláška č. 14/2004 Sb., která určila, pokud zákonný zástupce pobírá dávku sociální příplatek, neplatí úplatu za předškolní vzdělání
- Umožnit, aby se na rozhodování o zahájení či odkladu povinného vzdělávání dítěte podílel svým doporučením i pedagog předškolního vzdělávání.
Komentář: Částečně, PPP zajímá názor učitelky MŠ, ale pouze jako podklad k jejímu rozhodnutí.

B/

- Vypracovat rámcový program pro předškolní vzdělávání a v něm nově formulovat rámcové cíle, obsah a předpokládané výsledky vzdělávání (kompetence dítěte). Zároveň stanovit podmínky, za nichž může být předškolní vzdělávání uskutečňováno. Zabezpečit aplikaci rámcového programu podle konkrétních podmínek škol a dětí – školní kurikulum.

Komentář: Vznik RVP PV v roce 2004

- Závaznost rámcového programu pro předškolní vzdělávání a povinnost každé vzdělávací instituce pracovat podle školního vzdělávacího programu stanovit zákonem.

Komentář: Zajistil školský zákon č. 561/2004 Sb.

- Vytvářet co nejvíce příležitostí k přímým stykům dětí se zdravým přírodním prostředím.

Komentář: Splnění problematické.

C/

- Zajistit vysokoškolské vzdělávání na úrovni bakalářského studia na pedagogických fakultách univerzit pro předškolní pedagogy.

Komentář: Splněno

- Změnu požadovaného studia a kvalifikace zajistit legislativně.

Komentář: Zajistil školský zákon č. 561/2004 Sb.

- Dosavadní střední pedagogické školy transformovat na střední školy se všeobecnými vzdělávacími programy.

Komentář: Splnění problematické, z hlediska kapacit univerzit, které by jako jediné umožňovaly získat potřebnou kvalifikaci.

Můžeme konstatovat, že doporučení Bílé knihy byla k roku 2010 z velké části splněna.

3.1.2 Zákon č. 561/2004 Sb. školský zákon

Nový školský zákon obsahuje řadu ustanovení umožňujících a prohlubujících demokratizaci vzdělávání a posilujících jeho evropský rozměr, což se projevuje např.:

- rozšířením práv a povinností účastníků vzdělávání i vně škol a školských zařízení (např. nově explicitně popisuje rozsah práv a povinností dětí, žáků, studentů a jejich zákonných zástupců),
- zakotvuje nové pojetí kurikulárních dokumentů – rámcové a školní vzdělávací programy

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) stanoví zásady a cíle vzdělávání. Určuje, že pro každý obor vzdělání v základním a středním vzdělávání a pro předškolní, základní umělecká a jazykové vzdělávání se vydávají rámcové vzdělávací programy. Rámcové vzdělávací programy vymezují povinný obsah, rozsah a podmínky vzdělávání; jsou závazné pro tvorbu školních vzdělávacích programů.

Vzdělávací soustavu tvoří školy a školská zařízení. Druhy škol jsou mateřská škola, základní škola, střední škola (gymnázium, střední odborná škola a střední odborné učiliště), konzervatoř, vyšší odborná škola, základní umělecká škola a jazyková škola s právem státní jazykové zkoušky. Tento zákon začal považovat mateřské školy za školy v pravém slova smyslu.

Školský zákon 561/2004 určuje cíle předškolního vzdělávání:

„§ 33 Cíle předškolního vzdělávání. Předškolní vzdělávání podporuje rozvoj osobnosti dítěte předškolního věku, podílí se na jeho zdravém citovém, rozumovém a tělesném rozvoji a na osvojení základních pravidel chování, základních životních hodnot a mezilidských vztahů. Předškolní vzdělávání vytváří základní předpoklady pro pokračování ve vzdělávání. Předškolní vzdělávání napomáhá vyrovnávat nerovnoměrnosti vývoje dětí před vstupem do základního vzdělávání a poskytuje speciálně pedagogickou péči dětem se speciálními vzdělávacími potřebami.“

K organizaci předškolního vzdělávání uvádí: *„§ 34 (1) Předškolní vzdělávání se organizuje pro děti ve věku zpravidla od tří do šesti let. (4) K předškolnímu vzdělávání se přednostně přijímají děti v posledním roce před zahájením povinné školní docházky.“* (Zákon č.561/2004 Sb.)

3.1.3 Vyhláška č. 14/2004 Sb. o mateřských školách

Vyhláška č. 14/2004 Sb. upřesňuje podmínky a organizaci mateřských škol:

„§1 (1) Mateřská škola spolupracuje se zákonnými zástupci dětí a dalšími fyzickými a právnickými osobami s cílem vyvíjet aktivity a organizovat činnosti ve prospěch rozvoje dětí a prohloubení vzdělávacího a výchovného působení mateřské školy a rodiny a společnosti. (2) Zřizovat lze mateřské školy s celodenním, polodenním a internátním provozem. (7) Předškolní vzdělávání má 3. ročníky.“

Umožňuje **vznik věkově heterogenních tříd**. *„(8) Do jedné třídy mateřské školy lze zařadit děti z různých ročníků. (11) Dětem se speciální vzdělávacími potřebami je zabezpečena nezbytná speciální pedagogická podpora.“* (Vyhláška 14/2004)

3.1.4 Shrnutí-školské zákony v letech 2000-2010

Národní program rozvoje vzdělávání tzv. Bílá kniha určuje záměry a doporučení jmenovitě i pro předškolní vzdělávání. Doporučuje vypracovat Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (RVP PV) a další doporučení, které z velké části byly naplněny přijetím nového školského zákona. Školský zákon 561/2004 zařazuje mateřské školy mezi školy. **Uzakoňuje vypracování RVP a pak následně školní vzdělávací programy pro jednotlivé školy.**

3.2 Kurikulum mateřské školy 2000-2010

3.2.1 Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (RVP PV)

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání je národní kurikulum, které je postaveno na svobodě volby jednotlivých předškolních institucí. Ty mohou volit filozofii, z níž jejich působení vychází. RVP PV je do vzdělávací soustavy v ČR zaveden v souladu s Národním programem rozvoje vzdělávání v ČR a školským zákonem č. 561/2004 Sb.

RVP PV je státní kurikulární dokument, který vymezuje závazný rámec pro předškolní vzdělávání. **RVP PV formuluje hlavní požadavky, podmínky a pravidla** pro institucionální vzdělávání dětí předškolního věku. Definiuje kvalitu předškolního vzdělávání z hlediska cílů, podmínek, obsahu a výsledků. RVP PV umožňuje předškolním zařízením využívat různých forem a metod vzdělávání a přizpůsobovat vzdělávání konkrétním místním i regionálním podmínkám, možnostem a potřebám. Od 1. 9. 2007 každá mateřská škola pracuje podle vlastního školního vzdělávacího programu, který si vytvořila podle zásad stanovených v RVP PV.

Úkolem institucionálního předškolního vzdělávání je podle RVP PV doplňovat rodinnou výchovu a nabídnout dítěti prostředí s dostatkem podnětů k jeho aktivnímu rozvoji a učení. *„Jeho úkolem je proto rozvíjet osobnost dítěte, podporovat jeho tělesný rozvoj a zdraví, jeho osobní spokojenost a pohodu, napomáhat mu v chápání okolního světa a motivovat je k dalšímu poznávání a učení, stejně tak i učit dítě žít ve společnosti ostatních a přibližovat mu normy a hodnoty touto společností uznávané.“* (RVP PV 2004, st. 6.)

Předškolní vzdělávání se maximálně přizpůsobuje vývojovým fyziologickým, kognitivním, sociálním a emočním potřebám dětí této věkové skupiny. Jako vhodné metody RVP PV uvádí **metody prožitkového a kooperativního učení hrou a činnostmi dětí**. RVP PV podrobně popisuje materiální, organizační, personální, psychohygienické a pedagogické podmínky, které příznivě ovlivňují, neboli podmiňují kvalitu poskytovaného vzdělávání.

Na rozdíl od předcházejících dokumentů RVP PV zabývá vzděláváním dětí se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí mimořádně nadaných. Určuje jak provádět autoevaluaci mateřské školy a hodnocení dětí, formuluje zásady pro zpracování školního vzdělávacího programu a určuje povinnosti předškolního pedagoga.

3.2.2 Cíle předškolního vzdělávání

Cílem předškolního vzdělávání podle RVP PV je rozvíjet každé dítě po stránce fyzické, psychické i sociální. Na konci svého předškolního období by mělo dítě být jedinečnou relativně samostatnou osobností, která zvládá nároky běžného života v rodině a škole a

zároveň i ty, které ho v budoucnu očekávají: „*Instituce poskytující předškolní vzdělávání, respektive jejich pedagogové, by proto měly sledovat při své práci tyto rámcové cíle (záměry): Rozvíjení dítěte, jeho učení a poznání. Osvojení základů hodnot, na nichž je založena naše společnost. Získání osobní samostatnosti a schopnosti projevit se jako samostatná osobnost působící na své okolí*“ (RVP PV 2004, s. 9.)

3.2.3 Kompetence

Výstupy jsou v RVP PV nově formulovány jako klíčové kompetence. Klíčové kompetence jsou soubory elementárních předpokládaných vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot dosažitelných v etapě předškolního vzdělávání. Kompetence představují soubory činnostně zaměřených a prakticky využitelných výstupů.

Pro předškolní vzdělávání jsou to podle RVP PV: kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní, sociální a personální kompetence, kompetence činnostní a občanské.

Soubor klíčových kompetencí nabízí podle RVP PV pedagogům představu, kam směřovat, o čem usilovat. Složí především k vymezení odpovídajícího vzdělávacího obsahu jako prostředku k jejich vytváření.

3.2.4 Vzdělávací obsah

Vzdělávací obsah je v RVP PV uspořádán do pěti oblastí: dítě a jeho tělo, dítě a jeho psychika, dítě a ten druhý, dítě a společnost, dítě a svět.

Jednotlivé vzdělávací oblasti jsou v RVP PV dále rozpracovány na dílčí vzdělávací cíle, vzdělávací nabídku, očekávané výstupy a rizika. Očekávané výstupy v RVP PV neboli co dítě na konci předškolního období zpravidla dokáže, jsou dílčí výstupy vzdělávání. Výstupy v RVP PV jsou formulovány pro dobu, kdy dítě předškolní vzdělávání ukončuje a jejich dosažení není pro dítě povinné. Učitelka musí znát vývojovou psychologii a didaktiky jednotlivých tzv. „výchov“, aby byla schopna určit stupně požadavků pro jednotlivá věková období předškolního věku. V RVP PV jsou také u každé oblasti pojmenovaná jasná rizika, která mohou ohrožovat úspěch vzdělávacích záměrů. RVP PV slouží jako východisko pro vytváření jednotlivých školních a třídních vzdělávacích pro-

gramů, ve kterých je vzdělávací obsah přesněji formulován podle zaměření jednotlivých mateřských škola a jejich místních podmínek.

3.2.5 Hodnoty a mravní výchova v RVP PV

V letech 1980-1989 byla mravní výchova postavena mezi ostatní výchovné složky. Pro tuto výchovu byla zpracována samostatná metodika, které se věnuje kapitola 1. 2. 10 této diplomové práce. Cíl v mravní výchově v tomto období je rozvoj společenského chování předškolního dítěte, ale s důrazem na komunistickou morálku a princip kolektivismu.

V RVP PV se pojem mravní výchova neobjevuje, ale jako jeden ze tří rámcových cílů uvádí osvojení základů hodnot, na nichž je založena naše společnost. Tento rámcový cíl je nekonkrétní. Konkrétní záměry jsou formulovány v jednotlivých oblastech jako dílčí cíle. Z rámcových cílů a klíčových kompetencí, které jsou konkretizované v dílčích cílech a očekávaných dílčích výstupech, vyplývá, s čím by se mělo dítě předškolního věku seznámit v průběhu předškolního vzdělávání v oblasti základů hodnot.

Například v oblasti Dítě a jeho psychika v podoblasti Sebepojetí, city a vůle k rámcovému cíli osvojení základů hodnot naší společnosti vede dílčí vzdělávací cíl rozvoj a kultivace mravního a estetického vnímání, citění a prožívání. V oblasti Dítě a ten druhý je jako dílčí vzdělávací cíl uvedeno: seznamování s pravidly chování ve vztahu k druhému, vytváření prosociálních postojů. Ale i dílčí vzdělávací cíle jsou v RVP PV příliš obecné. Je povinností učitelky mateřské školy tyto cíle dále konkretizovat v třídních vzdělávacích programech. RVP PV počítá, že učitelka mateřské školy zná dobře vývojovou psychologii a didaktiku.

3.2.6 Návaznost předškolního a základního vzdělávání

K návaznosti se vyjadřuje RVP PV: „*Důležitým úkolem předškolního vzdělávání je vytvářet dobré předpoklady pro pokračování ve vzdělávání tím, že za všech okolností budou maximálně podporovat individuální rozvojové možnosti dětí a umožňováno tak každému dítěti dospět v době, kdy opouští mateřskou školu, k optimální úrovni osobního rozvoje a učení, resp. k takové úrovni, která je pro dítě individuálně dosažitelné.*

V zájmu zajištění propojenosti a plynulé návaznosti předškolního a základního vzdělávání a z důvodů maximálního využití uplatnění výsledků dosažených v etapě předškolního vzdělávání je nutné, aby základní škola, zejména v počátcích své práce s dítětem s těmito přirozenými rozdíly ve vzdělávacích možnostech i výkonech dětí dostatečně počítala.“ (RVP PV 2004, s. 6) Zde je zřetelné, že mateřská škola již nemá za cíl připravit dítě na vstup do základní školy, jak to bylo v dokumentech před rokem 1989, ale **umožnit dítěti jeho rozvoj na úrovni, která je pro dítě individuálně dosažitelná.** Z RVP PV vyplývá, že základní škola by měla počítat s přirozenými rozdíly mezi dětmi.

Také organizační formy v předškolním vzdělávání a preprimárním vzdělávání jsou rozdílné. V současné mateřské škole se upřednostňují organizační formy skupinové nebo individuální. Základní škola pracuje většinou metodou frontální, hromadnou.

V případě školní nezralosti dítěte, rozhodne ředitel základní školy o odkladu školní docházky o jeden rok. O odklad žádá písemně rodič a dokládá doporučení odborného pracoviště a pediatra. Dítě zůstává v mateřské škole nebo může nastoupit do přípravného ročníku.

Cílem přípravného ročníku je systematicky připravovat děti k bezproblémovému začlenění do vzdělávacího procesu od 1. ročníku základní školy. Zřizování přípravných ročníků základní školy upravuje § 47 školského zákona (zákon č. 561/2004 Sb.). Do přípravného ročníku jsou zařazovány především děti se sociálním znevýhodněním, u kterých je předpoklad, že zařazení do přípravné třídy vyrovná jejich vývoj. Přípravné ročníky by tedy měly vznikat tam, kde z různých příčin není nabídka a možnosti, které poskytují mateřské školy, dostačující.

3.2.7 Plánování výchovně vzdělávací činnosti

Zásadní změnou prochází plánování. Po období živelného odmítnutí plánování výchovné práce v mateřských školách po revoluci v roce 1989 je nyní RVP PV jasně dáno: „*Předškolní pedagog odpovídá za to, že program pedagogických činností je cílevědomý a je plánován.*“ (RVP PV 2004, s. 43)

Od 1. 9. 2007 má každá mateřská škola za povinnost mít zpracovaný vlastní školní vzdělávací program, který je v souladu s RVP PV. Školní vzdělávací program vytyčuje

cíle konkrétní mateřské školy, hlavní principy, aktivity, které dětem mateřská škola nabízí a jaké vzdělávací formy upřednostňuje.

V RVP PV je formulovaný požadavek, že ve školních a třídních vzdělávacích programech je vlastní vzdělávací nabídka v podobě **integrovaných bloků**. Tyto bloky jsou tvořeny tak, aby zasahovaly (integrovaly) všechny vzdělávací oblasti. Bloky jsou vzhledem ke vzdělávacím oblastem průřezové. Zaměření bloků vychází z přirozených potřeb dítěte a jejich obsah je předškolnímu dítěti srozumitelný. Integrované bloky by měly svým obsahem vzájemně navazovat, prohlubovat a doplňovat se. Umožňují vnímání světa v jeho přirozených souvislostech a předškolní dítě získá globálnější a reálnější pohled na svět.

Takto plánování v podobě integrovaných bloků realizuje konkrétní školní vzdělávací program vybrané mateřské školy: „*Školní vzdělávací program Rok s kamarády se skládá ze čtyř integrovaných bloků: Žlutý podzim, Modrá zima, Zelené jaro, Červené léto. Bloky našeho školního vzdělávacího programu jsou inspirovány během ročních období a přírodními a společenskými událostmi s nimi spojenými. Každý integrovaný blok obsahuje návrh témat, vzdělávací cíle, obsah vzdělávání, orientaci integrovaného bloku a očekávaný vzdělávací přínos (kompetenci), ke kterému by se mělo dítě po absolvování vzdělávacího bloku přiblížit. Integrované bloky bude dále pedagog dotvářet s využitím navržených témat ke krátkodobému plánování. Témata ve školním vzdělávacím programu jsou inspirací pro třídní vzdělávací programy. Podle podmínek v jednotlivých třídách a věku dětí si mohou učitelky v třídních vzdělávacích programech témata upravit nebo doplnit o další. Zde necháváme prostor pro vlastní nápady a tvořivost učitelky, její zkušenosti a praxi. Časový plán je pružný, učitelka aktuálně reaguje na podmínky v dané třídě. Připraví vzdělávací nabídku, která obsahuje činnosti z pěti oblastí předškolního vzdělávání, které vedou ke splnění vzdělávacího cíle.*“ (ŠVP Rok s kamarády 2009/2010).

Hlavní rys plánování výchovné práce v tomto desetiletí je: „*Plánování činností vychází z potřeb a zájmů dětí, vyhovuje individuálním vzdělávacím potřebám a možnostem dětí.*“ (RVP PV 2004, s. 7)

Školní vzdělávací programy mohou být doplněny **dílčími projekty nebo programy**. Dílčí projekt směřuje k vytvoření konkrétního výstupu, produktu. Například dílčí vzdělávací projekt Kamarádi je zaměřen na dramatickou výchovu a jeho společným výsled-

kem je dramatická hra „Maminka Země a její dětičky“ realizovaná před rodiči a dětmi z ostatních tříd mateřské školy. (Dílčí vzdělávací projekt Kamarádi 2009/2010)

3.2.8 Hodnocení v mateřské škole v letech 2000-2010

Hodnocení zavedením RVP PV dostává nový význam. Školy pracují podle vlastního školního vzdělávacího programu, za který mají ředitelé odpovědnost. Proto vyhodnocování poskytuje zpětnou vazbu o funkčnosti a kvalitě vlastní práce. RVP PV ukládá školám, že jejich školní vzdělávací program musí obsahovat evaluační systém školy, ve kterém je konkretizováno, co a jakými nástroji bude evaluováno. Dále jsou zde určena hodnotící kritéria.

Například takto je hodnocení realizováno ve vybraném školním vzdělávacím programu konkrétní mateřské školy: *„Evaluační systém. Cílem evaluace je ověřovat a zlepšovat kvalitu veškerých činností, včetně podmínek školy. Je nutné hodnotit:*

- *ve vztahu k dítěti – kvalitu individuálního rozvoje*
- *ve vztahu k pedagogům – kvalitu jejich práce*
- *ve vztahu k sobě – sebehodnocení*

Hodnotíme průběžně, neustále, evaluujeme (tzn., sledujeme, zaznamenáváme a vyhodnocujeme veškerou činnost školy.) Při evaluaci sledujeme plnění cílů Školního vzdělávacího programu a Třídního vzdělávacího programu s Rámcovým vzdělávacím programem. Evaluujeme průběžně, týdně, po ukončení integrovaného bloku, pololetně a na závěr školního roku.“ (ŠVP Rok s kamarády 2009/2010) Otázkou zůstává, do jaké míry umí učitelky svou práci sebehodnotit nebo zda jde více či méně o formální záležitost.

Dalším nástrojem hodnocení je vlastní hodnocení školy. Vlastní hodnocení školy probíhá v souladu s § 12 zákona č. 561/2004 Sb., (školský zákon) v posledním platném znění a § 8 a 9 vyhlášky č. 15/2005 Sb. Vlastní hodnocení školy povinně zpracuje ředitelka mateřské školy, každé dva roky.

3.2.9 Pozice učitelky mateřské školy v letech 2000-2010

Ředitelka mateřské školy společně s učitelkami přebírá odpovědnost za plánování i realizaci výchovné práce v dané mateřské škole. Ředitelka mateřské školy je od 1. 9. 2007 povinna zpracovat školní vzdělávací program pro konkrétní mateřskou školu. V něm konkretizuje cíle a charakter vzdělávání tohoto předškolního zařízení.

Povinnosti předškolního pedagoga jsou vyjmenovány v RVP PV. Mezi hlavní patří analyzovat věkové a individuální potřeby dětí, samostatně projektovat výchovně vzdělávací činnosti a provádět evaluační činnosti. Ve své profesi se pedagogové mají dále odborně vzdělávat a pracovat profesionálním způsobem.

3.2.10 Profesní organizace v letech 2000-2010

V tomto desetiletí zájem o práci v profesních organizacích mezi učitelkami mateřských škol pomalu upadá. Ve společnosti postupně vyhasíná revoluční euforie a je nahrazována porevoluční deziluzí.

Každá profesní organizace pracuje samostatně. Časem ale vznikla potřeba vystupovat společně v zásadních otázkách předškolního vzdělávání. Podnět k tomu dal Moravský svaz předškolní výchovy na 1. konferenci profesních organizací předškolního vzdělávání v Olomouci v roce 2000.

Asociace předškolní výchovy se v tomto desetiletí zabývá sledováním a připomínkováním vznikajících legislativních materiálů. Aktivně se vyjadřuje k problémům vstupu mateřských škol do právní subjektivity. K 1. 7. 2002 a 1. 1. 2003 dochází k optimalizaci sítě mateřských škol. Důvodem je vznik právní subjektivity mateřských škol. Dochází ke spojování mateřských škol se základními nebo ke slučování více mateřských škol v jeden právní subjekt. Důvodem je úspora financí. Asociace předškolní výchovy mapuje situaci dotazníkovým šetřením. Z dotazníkového šetření vyplývá, že velkou část pracovní doby ředitelky mateřských škol úřadují. Ředitelky jsou manažerskými a administrativními povinnostmi velmi zatíženy.

Společnost pro předškolní výchovu a pedagogická fakulta v Českých Budějovicích provedla v roce 2006 průzkum s cílem zmapovat, zda podmínky MŠ odpovídají zámě-

rům RVP PV. Ze 182 dotazníků vyplynulo, že v 14 % mateřských škol došlo k propouštění zaměstnanců. Výzkum odhalil rozkol mezi požadavky RVP PV na osobnostní rozvoj dítěte a velkým počtem dětí ve třídě (finanční situace nutí ředitelku zřizovat třídu pro 28 dětí). Průzkum konstatoval, že rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání většina učitelek mateřských škol přijala za svůj a rozumí mu.

Moravský svaz předškolní výchovy Dne 25. 9. 2008 proběhlo zasedání Moravského svazu předškolní výchovy, na kterém bylo formulováno následující stanovisko, že učitelky jsou velmi znepokojeny rostoucím počtem dětí ve třídách mateřských škol. Při vysokých počtech dětí mají pedagogické pracovníce také povinnosti v oblasti administrativní.

3.2.11 Shrnutí-kurikulum mateřské školy

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání definuje hlavní rámcové cíle pro předškolní vzdělávání, z nich vycházejí dílčí vzdělávací cíle. Vzdělávací obsah je rozdělen do pěti oblastí, ke kterým jsou určeny dílčí vzdělávací cíle. Výstupy jsou formulovány v podobě očekávaných kompetencí, které jsou na úrovni dítěte, které opouští mateřskou školu. Učitelkám je dán dostatečný prostor pro tvůrčí a svobodnou pedagogickou práci, ale rovněž vzniká vysoká zodpovědnost za předškolní vzdělávání realizované v konkrétní mateřské škole.

3.3 Dokumenty 2000-2010

3.3.1 Hospitační protokoly z mateřských škol v Ostravě-Porubě

Česká školní inspekce je jako správní úřad má své pravomoci stanoveny zákonem č. 561/2004 Sb. (školský zákon). Působnost České školní inspekce je vymezena zejména § 174 odst. 2 a 5 školského zákona s tím, že se vztahuje na činnost škol a školských zařízení ve smyslu podmínek, průběhu a výsledků vzdělávání podle příslušných školních vzdělávacích programů, naplnění školního vzdělávacího programu a jeho souladu

s rámcovým vzdělávacím programem a právními předpisy, dále se jedná o státní kontrolu dodržování právních předpisů, které se vztahují k poskytování vzdělávání a školských služeb, a o výkon veřejnoprávní kontroly využívání finančních prostředků státního rozpočtu, přidělených škole nebo školskému zařízení.

Ve spisovnách mateřských škol v Ostravě-Porubě bylo možno dohledat stejné množství hospitačních dokumentů, jako v předešlém období, ale daleko méně než v období 1980-1989. K dispozici byly 4 hospitační dokumenty z mateřských škol v Ostravě-Porubě.

Formální stránka zpráv zpracovaných hospitačních protokolů má vysokou úroveň. Zprávy mají v průměru 9 stran. Lze vysledovat, že předmětem kontroly je dodržování obecně závazných právních předpisů a kontrola využívání finančních prostředků státního rozpočtu.

Ze zpráv se dozvídáme, že mateřské školy pracují podle koncepce školy a podmínek školy a že učitelky zpracovávají konkrétní námětové plány s rovnoměrným začleněním výchovných složek a vzhledem k heterogennímu složení tříd diferencují dle potřeby úkoly pro dvě skupiny.

Inspekce také hodnotí podmínky pro děti talentované, které mají možnost navštěvovat velké množství kroužků. Zpráva podrobně popisuje organizaci, formy a metody, motivaci a hodnocení dětí. Z inspekčních zpráv se dozvídáme, že v mateřských školách se pracovalo podle osobnostně orientovaného modelu výchovy: *„Orientace výchovy je založena na radostném a bezstarostném pobytu v duchu osobnostně orientovaného modelu výchovy.“*

Kontrola využívání finančních prostředků ukazuje, že práce ředitelky mateřské školy obsahuje nejen pedagogickou kvalifikaci, ale znalost ekonomické, personální a mzdové agendy. Například ředitelka ke kontrole předložila jen z této oblasti sedm dokumentů k personální a mzdové agendě. Dále ředitelka mateřské školy ručí za použití finančních prostředků a bezpečnost. Ke kontrole stavu bezpečnosti inspekce požadovala devět dokumentů. Ve výčtu dokladů, o které se kontrolní zjištění opírá, je uvedeno 53 dokumentů!

Shrnutí

V tomto desetiletí dochází ke vzniku právní subjektivity u mateřských škol. Ředitelky dostaly velké pravomoci, ale nově i velkou zodpovědnost za personální a finanční

stránku řízení mateřských škol. Narůstá agenda, kterou ředitelky vedou. ČŠI se nově zabývá i kontrolou finanční, personální a mzdové stránky vedení mateřských škol.

3.3.2 Školní dokumentace v letech 2000-2010

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání zavádí závazný rámec vzdělávání pro předškolní vzdělávání a určuje zásady, podle kterých jednotlivé mateřské školy vypracovávají školní vzdělávací programy, dle kterých se uskutečňuje vzdělávání v konkrétní mateřské škole. **Od 1. 9. 2007 mateřské školy pracují povinně podle svých školních vzdělávacích programů. Odpovědnost za předškolní vzdělávání je plně na učitelkách mateřských škol.**

Školní vzdělávací program je vypracován na základě analýzy výchovné práce za předešlý rok, obsahuje presentaci mateřské školy: „Pro děti jsou připraveny zájmové kroužky, škola v přírodě, výlety, plavání, řada kulturních a výchovně vzdělávacích pořadů“

Určuje charakter výchovně vzdělávacího programu školy: „*Naším cílem bude vytvářet podmínky a základy pro budování postojů, znalostí a dovedností*“ (ŠVP Svět kolem nás 2002/2003) Dlouhodobé cíle a kompetence obsahují cíle podle RVP PV pro jednotlivé oblasti a kompetence. Dále jsou tu uvedeny organizační a provozní informace dané školy. Pokud porovnáme formulaci úkolů konkrétního školního vzdělávacího programu a cíle RVP PV konstatujeme, že se jedná o jejich opsání, bez potřebné konkretizace a uzpůsobení podmínkám dané školy. Profilace školy je dána náplní jednotlivých zájmových kroužků.

Příloha č. 5. Rámcový vzdělávací program, školní rok 2002-2003, název Svět kolem nás, Mateřská škola, Ostrava-Poruba, část Hlavní úkoly analýza výchovně vzdělávací práce za školní rok 2001-2002

3.3.3 Shrnutí-dokumenty 2000-2010

Mateřské školy se ocitají v nové pozici, kterou získaly v podobě právní subjektivity. Proto hospitace ČŠI se zaměřují i na kontrolu personální a finanční a mzdové agendy,

za kterou plně odpovídá ředitelka mateřské školy. Předškolní vzdělávání získalo v RVP PV základní rámec pro zpracování vlastních školních vzdělávacích programů jednotlivých škol. Tímto se odpovědnost za tvorbu školní dokumentace přenáší na učitelky mateřských škol. Školní dokumentace je velmi důležitá, protože v ní jednotlivé mateřské školy profilují své zaměření, své cíle a vzdělávací obsah.

3.4 Celkové shrnutí mateřská škola 1980-2010

Vývoj mateřské školy v letech 1980-2010

Sledované položky	1980-1989	1990-1999	2000-2010
Kurikulární dokumenty	Jednotný státní Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy (1978, 1984)	Různé Rok v mateřské škole Zdravá mateřská škola Začít spolu	Jednotný státní Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (2001, 2004) Různé školní Školní vzdělávací programy (2007)
Cíl předškolního vzdělávání	Zabezpečit všestranný harmonický rozvoj dětí, v souladu s jejich věkovými možnostmi a zvláštnostmi tak, aby v šestém roce svého života byly schopné úspěšně se soustavně vzdělávat v základní škole.	Podpora zdravého tělesného, psychického a sociálního vývoje dítěte a vytváření optimálních podmínek pro jeho individuální osobnostní rozvoj.	Rozvoj dítěte, jeho učení a poznání. Osvojení základů hodnot, na nichž je založena naše společnost. Získání osobní samostatnosti a schopnosti projevit se jako samostatná osobnost působící na své okolí.

Zaměření předškolního vzdělávání	Sociometrické zaměření Cíl je dán potřebami a záměry společnosti, v duchu ideových principů socialismu.	Konvergentní zaměření Důraz na rozvoj vlastností a schopností dítěte, s perspektivou jejich životního praktického uplatnění.	Konvergentní zaměření. Rozvoj osobnost dítěte, učit dítě žít ve společnosti ostatních a přibližovat mu normy a hodnoty touto společností uznávané.
Vzdělávací obsah	Výchovné složky Tělesná výchova Rozumová výchova (Rozvíjení poznání, jazyková výchova, rozvíjení základních matematických představ) Mravní výchova Pracovní výchova Estetická výchova (Hudební výchova, Výtvarná výchova, Literární výchova)	Dle volby ředitelky mateřské školy	Vzdělávací oblasti Dítě a jeho tělo, Dítě a jeho psychika (Jazyk a řeč, poznávací schopnosti a funkce, sebepojetí, city, vůle) Dítě a ten druhý Dítě a společnost Dítě a svět
Upřednostňované metody práce a učení	Metody výchovné: vysvětlení, povzbuzení, hodnocení, příkaz. Metody didaktické: pozorování, předvádění, předčítání, návod, výklad, popis, experiment, konstruování.	Hra a situační učení	Metody prožitkového a kooperativního učení hrou a činnostmi dětí. Situační učení. Spontánní sociální učení.
Organizační formy	Zaměstnání. Je to organizovaná a plánovaná práce s celou skupinou, učitelka vymezí úkol, obsah, metodický postup.	Klasický způsob i nové tvořivější formy.	Didakticky zacílená činnost, v níž je zastoupeno spontánní a záměrné učení.

Plánování výchovně vzdělávací práce	Písemná příprava, která neumožňuje měnit průběh procesu vzdělávání.	Komplexní přístup. Plánování podle zvoleného tématu.	Integrované bloky. Princip vzdělávací nabídky, individuální volba a aktivní účast dítěte.
Formulace cíle v oblasti hodnot.	Vypěstování mravních vlastností dítěte v souladu s požadavky a principy komunistické morálky.	Humanistické pojetí, Blíže nespecifikováno.	Osvojení základů hodnot, na nichž je založena naše společnost.
Návaznost preprimárního a primárního vzdělávání	Jednotný systém předškolní výchovy, s cílem připravit dítě na školu.	Příprava na školu se odehrává jako samozřejmá každodenní součást plynulé průběžné socializace a kultivace dítěte, integrované do běžných životních situací. MŠ je chápána jako přirozený přechod k systematickému vzdělávání.	Podpora individuálních rozvojových možností dětí tak, aby každé dítě v době, kdy opouští mateřskou školu, dospělo k optimální úrovni osobního rozvoje a učení.
Pozice učitelky	Realizátorka Programem předepsaných úkolů.	Hledání pozice	Odpovědnost za vlastní výchovnou práci.
Mateřská škola (MŠ) a rodina	MŠ je upřednostněna před rodinnou výchovou.	MŠ uznává dominantní roli rodinné výchovy, spolupráci s rodinou maximálně otevírá.	MŠ doplňuje rodinnou výchovu.
Věkové složení tříd	Homogenní.	Homogenní či heterogenní.	Homogenní či heterogenní.

4 HISTORICKÉ PRAMENY

4.1 Historické dokumenty v mateřských školách

Jako prameny a historické dokumenty časového úseku 1980-2010 se ve spisovných mateřských škol nacházejí kroniky a třídní knihy, které jsou se zákona organizace povinny archivovat. Ostatní dokumenty se mají po určité době skartovat (vyřadit), proto tyto dokumenty lze nalézt, ale jen zřídka a ne v ucelené podobě. Jedná se o roční plány školy, písemné přípravy učitelek na každodenní výchovnou činnost, měsíční plány výchovné činnosti a inspekční zprávy z mateřských škol.

4.1.1 Kroniky mateřských škol v Ostravě-Porubě v letech 1980-2010

Vedení školních kronik má ve školství tradici. Školní kronika, jako historický pramen, obsahuje většinou statistické údaje, jméno ředitele a učitelů, popis školní budovy, průběh její údržby a běh školního roku s významnými oslavami, kterých se škola účastnila. O průběhu vzdělávacích činností, o cílech a metodách vzdělávání se zde moc nedozvíme. Záznamy jsou prováděny jednou ročně, zpravidla po skončení školního roku. Kronika obsahuje stručné dějiny školy a zprávu o založení školy. Kroniky mateřských škol jsou vedeny do roku 1989 jednotně podle Příručky pro ředitelky mateřských škol a dále jsou kroniky zpracovávány v podobném stylu:

„Později se pak zaznamenávají hlavně tyto údaje:

- zahájení a ukončení školního roku, změny v organizaci školy, její umístění a zařízení ad., finanční náklady a rozpočet školy,*
- informativní údaje, přehledy o počtu dětí, jejich docházce, o stavu učitelek,*
- důležité události v životě školy, školní slavnosti, významné události týkající se činnosti SRPŠ a jiných činitelů, zejména závodů a JZD spolupracujících se školou, významné návštěvy, inspekce apod.*
- důležité a pro školu významné události v obci, okrese, kraji, státě.“*

(Fottová 1970, s. 132)

Po seznámení s pěti kronikami mateřských škol na území třetího obvodu Ostravy-Poruby lze konstatovat, že kroniky obsahují velmi podobné údaje a informace jsou zapsány podobným stylem. Informace zaznamenané v kronikách vykazují shodné znaky, a proto se dále podrobněji práce zabývá jednou kronikou Mateřské školy v Ostravě-Porubě:

Jednotnost kronik vyplývá z těchto shodných znaků:

- shodný výběr informací, který je zapsán podle jednotné Příručky pro ředitelky mateřské školy
- shodná doba vzniku mateřských škol ve třetím obvodu Ostravy-Poruby (1961-1966)
- shodné typy budov, v nichž se mateřské školy nacházejí

Budovy mateřských škol v třetím obvodu Ostravy-Poruby jsou jednotné. Tři mateřské školy sídlí ve stejném typu budovy a to v samostatné dvoupatrové stavbě. Zahájení provozu čtyřtřídních mateřských škol v těchto budovách bylo v roce 1962, 1964 a 1966. Dále se ve třetím obvodě Ostravy-Poruby nacházejí obytné domy, ve kterých sídlí další dvě čtyřtřídní mateřské školy. Jedná se o prostory umístěné v přízemí, v prvním a druhém patře obytného domu. Provoz tyto mateřské školy zahájily shodně v roce 1961.

Pro zpracování informací obsažených v kronice a jejich výběr jsem si určila tato **kritéria**:

- Počet dětí a učitelek
- Slavnosti v mateřské škole
- Ozdravné pobyty
- Výchovná práce
- Patronátní závody, spolupráce s jinými subjekty
- Vzdělávání učitelek

4.1.2 Počty dětí a učitelek

Vybraná kronika je vedena od roku 1974, protože původní kronika byla při vloupání do mateřské školy zničena. Od roku 1964 do roku 1974 jsou v této kronice uvedeny základní údaje o mateřské škole, které bylo možno dohledat ze školní dokumentace. Od

školního roku 1974/1975 je kronika vedena řádně po jednotlivých školních rocích. Pro tuto práci jsem čerpala ze zápisů ze školních let 1980-2010.

V kronice je uvedeno, že mateřská škola byla otevřena v květnu 1964. Otevření nebylo slavnostní, škola nebyla plně vybavena, kolaudace byla jen částečná. Přesto byl provoz zahájen, protože městský obvod Ostrava-Poruba masivně rostl a bylo potřeba uspokojit pracující matky, které potřebovaly umístit své předškolní děti do mateřských škol.

Kronika uvádí počty dětí, které byly zapsány v jednotlivých školních rocích a počtech učitelek, které v mateřské škole daný rok pracovaly:

Školní rok	Počet dětí	Počet tříd	Počet učitelek
1980/81	140	4	8
1981/82	140	4	8
1982/83	140	4	8
1983/84	140	4	8
1984/85	120	4	8
1985/86	120	4	8
1986/87	120	4	8
1987/88	90	3	6
1988/89	90	3	6
1989/90	90	3	6
1990/91	70	3	6
1991/92	73	3	6
1992/93	95	4	8
1993/94	100	4	7
1994/95	100	4	8
1995/96	100	4	8
1996/97	100	4	8
1997/98	100	4	7,5
1998/1999	100	4	7,5
1999/2000	100	4	7,7
2000/2001	100	4	7,7
2001/2002	97	4	8
2002/2003	95	4	7,7
2003/2004	79	4	6,5
2004/2005	75	4	6
2005/2006	72	4	6
2006/2007	86	4	7
2007/2008	95	4	7
2008/2009	100	4	7
2009/2010	100	4	7

V budově mateřské školy bylo v letech 1980-1984 zapsáno 140 dětí, tak velké množství dětí mělo na starost pouze osm učitelek. To znamená třicet pět dětí na jednu třídu, tyto počty dětí jsou z hlediska dnešních norem nepřijatelné. V letech 1984-1987 je počet dětí v mateřské škole stále vysoký, je to sto dvacet dětí.

V letech 1987-1992 dochází k postupnému úbytku dětí, tento trend je celospolečenský. Pokles dětí v této konkrétní mateřské škole je i přes to, že v okolí jsou zavřeny jiné mateřské školy. Klesá i počet zaměstnaných učitelek. 1993-2001 je počet dětí sto, to je naplněná kapacita podle tehdejších norem.

Od roku 2001 do roku 2006 opět ubývá dětí až na počet 72 dětí zapsaných na školní rok. Pak se postupně počet zapsaných dětí zvyšuje. V roce 2008 je kapacita školy opět naplněna.

4.1.3 Slavnosti v mateřské škole

Velká pozornost je v kronice Mateřské školy v Ostravě-Porubě věnována slavnostem. V průběhu času se měnila struktura slavených slavností v mateřské škole podle potřeb společnosti. Komunistická strana před rokem 1989 diktovala společnosti oslavovat její významné dny. V mateřských školách se v letech 1980-1989 podle pamětníků slavilo výročí VŘSR (Velké říjnové socialistické revoluce), Vítězný únor (výročí komunistického převratu v roce 1948), MDŽ (Mezinárodní den žen), prvomájové průvody, výročí osvobození Rudou armádou (konec druhé světové války).

Po roce 1989 se v demokratické společnosti opouští od ideologicky zaměřených svátků a slavností a začínají se opět slavit křesťanské svátky ve své původní podobě: vánoce, velikonoce, ale i Den matek.

Slavnosti v letech 1980-1989

Slavnosti v mateřské škole v tomto období mají ideový záměr: „*Písňe, tance, umělecké slovo, to vše na děti silně působí, vytváří u nich radostné kolektivní zážitky. Pomáhá jim pochopit význam slavnostních událostí v našem životě a vytváří u nich kladné vztahy k současnému životu. Vzhledem k tomu lze slavností využít i k ideové výchově dětí, k jejich výchově vlastenecké. I když děti zpravidla nemohou význam svátku pochopit,*

cítí, že se děje cosi významného. Naše státní svátky jsou přehlídkou budovatelských úspěchů.“ (Chvátalová 1963, s. 7)

Akademie k výročním významným událostí a státním svátkům

Kronika uvádí, že děti v letech 1980-1989 vystupovaly pravidelně na akademiích, které se konaly k příležitostem výročí Vítězného února. (Akademie k 33. výročí Vítězného února, Akademie k 36. výročí 25. února, která se konala v Domě kultury VŽKG atd.)

V roce 1984 nastoupila do mateřské školy učitelka, která začala vést v rámci mateřské školy folklorní soubor, ten pak reprezentoval mateřskou školu na mnoha vystoupeních na akademiích, pro patrony, k volbám, přehlídky ZUČ, Akademie mateřských škol, na plenárním zasedání VŠB a podobně. Folklorní soubor byl vedený na vysoké profesionální úrovni, učitelka byla absolventkou Lidové konzervatoře obor lidový tanec. Děti ze souboru vystupovaly v slezských lidových krojích, které ušily učitelky s pomocí maminek.

Je otázkou, zda k přípravě každoročního vystoupení na akademii bylo dodrženo následující: *„Učitelky, které poctivě pracují celý rok, mají plno možností bez zásadně chybného drilu kdykoliv zpestřit jakoukoliv oslavu radostným zpěvem dětí, pohybovou či taneční hrou, dramatizací pohádky.*“ (Chvátalová 1963, s. 29)

Oslavy a radostné chvíle v průběhu školního roku

Vánoce

Křesťanský svátek jako jsou vánoce, bylo potřeba v tomto období zbavit náboženského významu: *„O oslavě vánočních svátků v mateřské škole je třeba se dohodnout se zástupci rodičovského sdružení. Ředitelka rodičům taktně, ale jasně řekne, že je v zájmu výchovy jejich dětí, aby je doma nezatěžovaly náboženskou mystikou. Neodmítáme vánoční poezii, naopak tam, kde se opírá o lidové obyčeje a tradice, jí vhodně použijeme, vyhneme se však pověrám a mystice. Dětem srozumitelně vysvětlíme, že vánoce jsou svátky, kdy chceme jeden druhému, udělat radost. Přijde-li některé dítě s tím, že naděluje Ježíšek, pak mu to vysvětlíme jako pohádku.*“ (Chvátalová 1963, s. 46)

V zápise v kronice za školní rok 1980-1981 se uvádí: *„V předvánočním období uč. dětem připravily zajímavé soutěže a hry u příležitosti maškarního karnevalu.*“ Zde není jasné, zda se nejedná o chybu zapisovatelky nebo doopravdy byl v předvánoční čas za-

řazen maškarní karneval. I v dalších školních rocích a to v letech 1981-1982, 1982-1983 se maškarní karneval objevuje v předvánočním čase. Z toho se dá usoudit, že to byl organizační záměr. Komunistický režim měl zájem na tom, aby křesťanský advent, byl zapomenut a snažil se je nahradit jinými. V tomto případě maškarním karnevalem.

MDŽ

Pravidelně je v kronice jako jedna z hlavních slavností uváděná besídka k MDŽ. Děti svá vystoupení předvedly maminkám v mateřské škole, ale absolvovaly i vystoupení na oslavách MDŽ v patronátním závodě, vystoupení na slavnostní schůzi k MDŽ pro ženy důchodkyně. Děti z mateřské školy často vystupovaly mimo mateřskou školu. „*Oslavy MDŽ využíváme k výchově lásky a pozornosti k matce a k ženám vůbec. Je třeba zdůraznit, že svátek slaví ženy na celém světě, že děti celého světa v tento den ženám blahopřejí*“ (Chvátalová 1963, s. 22)

MDD

Každoročně byly v mateřské škole oslavy MDD. Například zápis v kronice ze školního roku 1983-1984 uvádí: „*S. uč. připravily slavnostní dopoledne u příležitosti MDD. Děti soutěžily v branných i dopravních hrách, cvičily si důvtip, rychlost, pohotovou reakci. Všechny děti obdržely diplomy, čokoládové medaile, drobné dárky za své sportovní výkony.*“

Slavnostní besídka na závěr školního roku

Každoročně se konala besídka na závěr školního roku pro rodiče nebo slavnostní rozloučení s budoucími školáky.

Výlet

Některé výlety se uskutečnily do přírody, jiné měly politicky motivované cíle. Zápis 1980-1981: „*Stejně jako loni jsme s dětmi absolvovaly výlet „Po stopách osvobození“, kde děti položily kytici rudých karafiátů k památníku padlých sovětských hrdinů v Hrabyni. Ve Štítině si děti prohlédly skanzen s bunkry a tanky, které nám přivezly osvobození.*“

Spartakiáda

Co čtyři roky se konaly celostátní spartakiády. Jednalo se o masovou tělovýchovnou akci. Pro jednotlivé věkové kategorie byly připraveny skladby k nácvičce. Učitelky mateřských škol s dětmi skladby nacvičovaly v rámci pobytu dětí v mateřské škole. Spartakiádní skladba byla spolu se skladbami dalších věkových kategorií předvedena na

hromadných vystoupeních na stadionech v jednotlivých městech. Zápis v školním roce 1984-1985: „*Pod vedením s. učitelek děti nacvičovaly spartakiádní skladbu pro předškolní děti, která je specialitou města Ostravy a s níž se děti zúčastnily obvodní i krajské spartakiády. Cvičební úbory ušily učitelky za pomoci maminek.*“

Slavnosti v letech 1990-1999

Po roce 1989 se slavnosti v mateřské škole změnily. V záznamech v kronice v tomto časovém úseku jsou uvedeny nově tyto svátky: Mikuláš, konec masopustu- maškarní rej, besídka k MDŽ nahradily oslavy svátku matek, velikonoce. Zůstaly oslavy vánoc, MDD, výlet, rozloučení se školáky. Upustilo se od oslav politicky motivovaných svátků, jako byly akademie k různým výročím, MDŽ a spartakiád.

Slavnosti v letech 2000-2010

Slavnosti se v tomto sledovaném desetiletí ustálily na každoročně se opakujících oslavách: Mikuláš, vánoční besídka pro děti, masopustní maškarní rej, velikonoční výstava pro rodiče, Svátek matek- besídka pro maminky, anglická besídka pro rodiče, výlet, zahradní slavnost- rozloučení se školáky, vystoupení dětí zájmových kroužků, MDD.

4.1.4 Ozdravné pobyty

Ozdravné pobyty v mateřských školách v Ostravě-Porubě nemají dlouhou tradici, jak by se dalo předpokládat vzhledem ke špatné kvalitě ovzduší na Ostravsku.

1980-1989

Děti se podle zápisu v kronice neúčastnily žádného ozdravného pobytu.

1990-1999

V zápisu ze školního roku 1994-1995 se poprvé objevuje výjezd dětí na ozdravný pobyt, ale je v tomto desetiletí jediný: „*V měsíci říjnu a listopadu odjelo 34 dětí a 4 pí učitelky na ozdravný pobyt do Javoří u Mohelnice. Akce byla velmi dobře připravena za pomoci ČČK, pro děti bylo organizováno cvičení jógy, jízda na koních a výlet do Mladečské jeskyně. Všechny děti přijely spokojené, zdravé a v dobré kondici.*“

2000-2010

Děti z mateřských škol se začaly pravidelně zúčastňovat ozdravných pobytů až v tomto období. Děti se zúčastnily v květnu 2000, 2001, 2002, 2005 školy v přírodě. Zápis ze školního roku 2000-2001: *„V měsíci květnu jsme odjeli do školy v přírodě v Kunčicích pod Ondřejníkem, které se zúčastnilo 41 spokojených dětí a 6 učitelek.“*

4.1.5 Výchovná práce

K pedagogické práci se v kronice moc záznamů neobjevuje. Zápisy, které lze dohledat, odpovídají školským dokumentům z té doby. Zápisy potvrzující důsledné dodržování Programu a plnění hlavního cíle mateřských škol v letech 1980-1989. V období 1990-1999 vznikají heterogenní třídy a do vzdělávání v mateřských školách přibývá výuka angličtiny. V následujícím období vzniká právní subjektivita mateřských škol a mateřské školy se profilují nabídkou zájmových kroužků pro děti.

Výchovná práce v letech 1980-1989

V zápise za školní rok 1980-1981 je uvedeno, že tato mateřská škola pracovala podle zákonné směrnice a vedla děti k jejímu vytyčenému cíli: *„Všechny učitelky byly dále proškoleny a vedeny k důslednému dodržování „Programu výchovné práce“ dle nové koncepce. Uč. předškolních dětí vzorně připravily na šk. docházku.“* Výchovná práce byla rozdělena v jednotlivých výchovných složkách: *„Na pedagogických radách jsme pravidelně hovořily o nových metodách práce v jednotlivých složkách výchovného působení v MŠ.“* Jednotnost byla podporována i proškolením, jak je zde uvedeno. Blíže o tom, jaké nové metody jsou zde myšleny, se zde neuvádí.

V zápise za školní rok 1989-1990, ve kterém by se měly objevit změny po listopadové revoluci je pouze uvedeno: *„Došlo ke změnám ve výchovné práci, vedení dokumentace. Byl dán prostor pro tvořivé činnosti učitelek. Hlavním aspektem je spokojenost dětí v MŠ, radost z celodenního pobytu. Všechny změny, byly kladně hodnoceny celým kolektivem.“*

Výchovná práce v letech 1990-2000

V září 1991 nastoupila nová ředitelka mateřské školy, více o jejím jmenování kronika neuvádí. V zápise za školní rok 1991-1992 byly změny v plánování výchovné práce popsány podobně jako předcházející školní rok: „*V současné době je režim v MŠ volnější, pí učitelkám je dána možnost k tvořivé práci v mateřské škole. Hlavním aspektem je spokojenost dětí v mateřské škole, radost z celého pobytu.*“

Kronika zaznamenává také vznik heterogenních tříd. Do mateřských škol docházejí i děti mladší tří let, protože dochází k rušení jeslí a v mateřských školách, díky menší porodnosti, ubývá dětí. Ve školním roce 1992-1993: „*V letošním školním roce byly 4 třídy, z toho 3 byly heterogenní a jen jedna třída homogenní, a to třída malých dětí, kde byly zapsány děti od 2,5 let.*“

Začíná se s výukou anglického jazyka. Ve školním roce 1994-1995: „*V letošním školním roce byla zahájena výuka anglického jazyka. Výuky se zúčastnilo 25 dětí ve věku 4-6 let*“ Z tohoto zápisu není zřejmé, jestli byla výuka organizována v rámci vzdělávání v mateřské škole nebo se jedná o placenou aktivitu.

V roce 1998-1999 se v kronice objevují kroužky pro děti a jejich velké množství: „*Cílem a úkolem mateřské školy je doplňovat podporovat a rozšiřovat výchovu dětí započatou v rodině a uskutečňovat všestranný rozvoj dítěte. K rozvoji talentu – děti navštěvovaly zájmové kroužky a to nejen výuky anglického jazyka, ale i kroužku tanečního, výtvarného a výuky hry na zobcovou flétnu.*“

Děti z mateřské školy navštěvují také aktivity organizované mimo mateřskou školu a to plavání od roku 1990, návštěvy vzdělávacích programů v planetáriu. Mateřská škola začala spolupracovat i s nově vzniklými příspěvkovými organizacemi, jako například Stanice přírodovědců, kde děti navštěvují kroužek ekologické výchovy, programy sdružení Vita pro ekologickou výchovu, spolupráce s policií, hasiči, základní školou, kulturním centrem.

Výchovná práce v letech 2000-2010

K výchovné práci se díky rozdílné profilaci jednotlivých mateřských škola začínají v kronice více objevovat zápisy týkající výchovné práce. Zápis z kroniky pro školní rok 200-2001: „*Hlavním úkolem bylo vytváření podnětných podmínek pro harmonický rozvoj osobnosti dítěte. Pozornost byla věnována oblasti citové, mravní a estetické. Byly*

plně uspokojovány potřeby a zájmy dětí. Ve třídách byla vytvářena radostná atmosféra, byly plně respektovány individuální zvláštnosti dětí. Během školního roku děti navštěvovaly kroužky: taneční, výtvarný, zobcové flétny a angličtiny. “

Zápis z roku 2001-2002: „Práce v mateřské škole probíhala standardním způsobem, zaměřily jsme se na vytváření podmínek pro rozvoj osobnosti dítěte s přihlédnutím k jeho potřebám a zájmům s důrazem na citovost a hrové formy práce. Hra je dominantní činností dítěte předškolního věku. Na všech třídách nebyla opomíjena systematická příprava dítěte na vstup do ZŠ. Ekologickou výchovu nám přivezla Vita, kde se děti seznámily s různými přírodními materiály. “ Do vzdělávacího procesu v mateřské škole vstupují externí organizace, které za poplatek nabízejí vzdělávací programy.

Zápis z kroniky ze školního roku 2002-2003: „V letošním roce se událo mnoho změn. Paní kuchařce Marcele se narodil syn. Další změny: Od 1. 9. 2002 pracujeme dle Rámcového vzdělávacího procesu. “ Tento zápis je citován v celé podobě, jako důkaz, že kroniku píše lidé, které ovlivňují city a ty ovlivňují vnímání důležitosti jednotlivých událostí. RVP PV nebyl asi moc pečlivě studován, když si zde ředitelka mateřské školy jako kronikářka spletla jeho název. Kronika zaznamenává vznik právního subjektu a sloučení dvou mateřských škol: *„Další významná změna nastala 1. 1. 2003, kdy mateřská škola prošla organizačními změnami. Dle zákona vznikly příspěvkové organizace a mateřské školy se sloučily. Mateřská škola se sloučila s jinou mateřskou školou a vznikl jeden subjekt, a my jsme vlastně odloučené pracoviště. “*

Mateřská škola pracuje od roku 2004-2005 podle vlastního školního vzdělávacího programu *„Hrajeme si a objevujeme svět. “*

V mateřské škole se pracuje i podle dílčích vzdělávacích projektů. V letech 2005-2008 byl uveden projekt *„Rozumíme si? “*, který byl zaměřen na správnou výslovnost dětí a rozvoj zájmu o psanou podobu jazyka. V rámci projektu s dětmi prováděla logopedickou péči logopedická asistentka z řad učitelek pod vedením školní logopedky, která začala do mateřské školy docházet. Dále vznikly dílčí vzdělávací projekty jejichž vytváření je vesměs motivováno spíše než pedagogickou motivací, motivací finanční. Projekty byly podpořeny finančními prostředky získanými z různých grantů, od různých společností.

Kronika uvádí, že v letech 2007-2009 pracovala v mateřské škole asistentka pedagoga pro děti ze sociokulturně znevýhodněného prostředí. V tomto období docházelo do mateřské školy větší množství dětí z tohoto prostředí.

4.1.6 Patronátní závody, spolupráce s jinými subjekty

Spolupráce s jinými subjekty se měnila od povinné spolupráce s patronátními podniky, která byla typická pro socialistickou společnost. Ta si zakládala na těsném spojení školství se životem pracujícího lidu, po hledání sponzorů mezi podnikateli a nadacemi.

1980-1999

V tomto desetiletí je každoročně zmíněn patronátní závod. Děti každoročně vystupovaly na oslavách MDŽ v patronátním závodě. Patronátní závod na oplátku pomohl při úpravě zahrady, poskytl peněžní dar.

1990-1999

V kronice se objevují jména sponzorů, kteří přispěli na nákup vybavení mateřské školy a hraček. Do kroniky dostaly i názvy firem, které pro děti připravovaly reklamní soutěže. Zápis za školního roku 1995-1996: „*V letošním roce se děti zúčastňovaly různých soutěží a to jak Velké jogurtové soutěže, tak i soutěže Signálu, který pořádal výrobce zubní pasty.*“

2000-2010

Pokud chce mateřská škola získat finanční prostředky na své výchovné aktivity, musí zpracovávat projekty. Na tyto projekty pak poskytují jednotlivé nadace nebo statutární město finanční příspěvky. Mateřská škola podle kroniky byla v tomto aktivní a úspěšná. Podařilo se jí získat finance na projekt Ostrava a její okolí, Duhová dílna, Putování za vodou, Putováním na místa probouzíme a ozdravujeme zemi, která nám to oplácí, Kouzelná zahrada, Kouzelná zahrada všemi smysly.

4.1.7 Vzdělávání učitelek

Vzdělávání učitelek prošlo vývojem od vzdělávání zaměřeného na politické znalosti učitelek mateřských škol, po další vzdělávání pedagogických pracovníků, které si řídí na základě analýzy svých potřeb, jednotlivé příspěvkové organizace.

1980-1989

Politické studium

K politickému školení ve spisovnách mateřských škol se nepodařil najít žádný písemný dokument, všechny byly po roce 1989 zničeny. V rozhovorech s pamětníky bylo zjištěno, jakou formou probíhalo školení IPV (ideově politické výchovy) v letech 1980-1989 v mateřských školách v Ostravě-Porubě. Odpolední školení probíhalo 6krát za rok, po skončení přímé pedagogické práce učitelek. Lektori byli členové komunistické strany nebo absolvent Večerní univerzity marxismu-leninismu. Tématem byly závěry sjezdu KSČ (Komunistické strany Československa), základy marxismu-leninismu a aktuální otázky školské politiky. Každý rok bylo IPV zakončeno závěrečnou besedou před komisí. Zápis z kroniky školní rok 1980-1981: „*Všechny učitelky s úspěchem absolvovaly školení IPV*“ Sledovalo se vzdělávání ředitelky mateřských škol. Školní rok 1981-1982: „*Soudružka ředitelka studuje VUML*“ V kronice je zaznamenáváno jmenovitě, které učitelky jsou členky KSČ, ve sledované kronice to bylo 20% učitelek včetně ředitelky. Všechny učitelky mladší 30 let byly povinně organizovány v SSM (Svazu socialistické mládeže).

V kronice je každoročně zaznamenána jmenovitě práce učitelek ve stranických a politických organizacích: jako je KSČ, SSM, ROH, ČSŽ, komise BOZP, SČSP.

Odborné vzdělávání učitelek mateřské školy

Zápis pro školní rok 1985-1986 uvádí, že všechny učitelky absolvovaly logopedické minimum. Probíhalo systematické průběžné vzdělávání učitelek mateřských škol, ve kterém byly učitelky seznamovány s metodami jednotlivých výchov.

1990-1999

V kronice není žádná zmínka o vzdělávání učitelek.

2000-2010

V kronice opět není žádná zmínka o průběhu vzdělávání učitelek.

4.1.8 Shrnutí-kronika mateřské školy v letech 1980-2010

Po prozkoumání kronik pěti mateřských škol třetího obvodu Ostravy-Poruby lze konstatovat, že díky shodným podmínkám, ve kterých mateřské školy fungovaly, obsahují podobné zápisy. Podrobně tato práce zpracovává zápisy jedné kroniky mateřské školy v Ostravě-Porubě z let 1980-2010.

Vývoj lze sledovat v oblasti vzdělávacího programu mateřské školy od důsledného dodržování „Programu výchovné práce“ dle nové koncepce, který byl jednotný pro všechny mateřské školy v letech 1980-1989, přes období v letech 1990-2001, kdy v kronice není žádná zmínka o tom, že by se výchovná práce plánovala. Hlavním aspektem je podle kroniky v tomto desetiletí spokojenost dětí a tvořivá práce učitelek. Velký význam se přikládá zájmovým kroužkům, které probíhají v dopoledních hodinách v mateřské škole. Po vzniku právního subjektu v roce 2003, se mateřská škola stává odloučeným pracovištěm jiné mateřské školy a začíná pracovat podle vlastního vzdělávacího programu.

Proměnou prošlo také **vzdělávání učitelek**. V kronice v zápisech z let 1980-1989 je věnována velká pozornost členství učitelek, respektive ředitelek, v KSČ a další angažovanosti zaměstnanců v politických organizacích jako SSM, SČSP a podobně. Každoročně bylo konstatováno, že se učitelky zúčastnily školení IPV. Po roce 1989 se kronika angažováním zaměstnanců v politických stranách nezabývá. Nejsou zde ani jiné zmínky o dalším vzdělávání učitelek.

Vývojem prošly i **slavnosti v mateřské škole**. Od politicky motivovaných svátků ČSSR oslavovaných na akademiích, křesťanských svátků, které se slavily bez „pověř a mysti-

ky“ v letech 1980-1989, po nové slavnosti, které jsou z části dané nabídkou zábavných agentur (Broučková, zahradní slavnost- rozloučení se školáky.) V nezměněné podobě zůstalo pouze MDD.

Ozdravné pobyty v mateřské škole v Ostravě-Porubě se realizovaly pouze v letech 2000-2004. Před tím se stav životního prostředí a hlavně ovzduší z politických důvodů neřešil. Později ředitelka narazila na velké množství pracovních právních překážek, proto již žádné ozdravné pobyty neorganizovala.

Spolupráce s jinými subjekty. V letech 1980-1989 mateřská škola každoročně spolupracovala s tzv. patronátním podnikem. Spolupráce spočívala ve finanční a fyzické výpomoci patronátního podniku a ta pak byla odměněna vystoupením dětí na podnikových oslavách MDŽ. Po roce 1989 mateřská škola sama aktivně vyhledávala sponzory. V letech 2000-2010 mateřská škola úspěšně vypracovávala projekty, které byly pak financovány z nadací a grantů.

Vývoj mateřské školy v letech 1980-2010 byl úzce spjat s vývojem společnosti.

5 DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ

Vývoj mateřských škol je popsán v dokumentech, jako jsou kurikulární dokumenty a školní dokumentace (vzdělávací programy, plány práce, hospitační záznamy a kroniky). To jsou dokumenty z roviny plánovací. Může se jednat o formální přehled cílů, obsahů, prostředků, který je pouze na papíře, ale realita může být jiná. Například Doc. Eva Opravilová uvádí: „*Rozpor mezi plánem a jeho realizací má u nás zřejmě dlouholetou tradici z období před rokem 1989, kdy vlastní práce s dětmi probíhala ve zcela jiné atmosféře, než jak by se dalo soudit s plány.*“ (Opravilová 1998a, s. 14) Proto formou dotazníkového šetření zjišťují názory učitelek na reálné změny, které zaznamenaly v předškolním vzdělávání před a po roce 1989.

Záměrem bylo zjistit i názory na vývoj a změny u ředitelek mateřských škol, které pracovaly ve funkci před rokem 1989, ale i ředitelek, které byly ve funkci po roce 1989. Tento záměr se nepodařil z důvodu nedostatečného množství respondentek, které by byly ochotné vyplnit dotazník.

Taktéž se nepodařilo získat informace z řad provozních zaměstnanců, kteří by pracovali v mateřské škole před a po roce 1989, protože se nenašli žádní respondenti, kteří by splňovali kritérium práce na pozici provozního zaměstnance před rokem 1989.

Ke zjištění názorů rodičů na mateřské školy a jejich představy o dnešním předškolním vzdělávání bylo využito dotazníkového šetření.

5.1 Dotazník pro učitelky mateřských škol

5.1.1 Popis souboru

Výběrový soubor čítal 48 respondentek, které splňovaly základní kritérium: pracovaly v mateřské škole v Ostravě před a po roce 1989. Výběrový soubor splňoval kritérium reprezentativnosti. Byl zvolen dostupným výběrem. Dotazníkové šetření probíhalo na jaře roku 2013.

Dotazník také obsahoval část pro respondentky, které pracovaly před nebo po roce 1989 jako ředitelky mateřských škol. Osloveno bylo deset ředitelek, vyplněný dotazník vráti-

ly pouze dvě ředitelky, ostatní i přes urgence dotazník nevyplnily. Jako důvod uváděly nedostatek času.

Průměrný věk respondentek byl 49 let.

Věkové rozložení respondentek

věk 42-49	50-59	60 a více
52%	43%	5%

Kvalifikace: 100% respondentek má kvalifikaci učitelka mateřské školy.

Nejvyšší dosažené vzdělání.

Úplné střední odborné (SPgŠ)	Vysokoškolské vzdělání
90%	10%

Jako učitelka mateřské školy začalo pracovat v letech 1960-1969	Jako učitelka mateřské školy začalo pracovat v letech 1970-1979	Jako učitelka mateřské školy začalo pracovat v letech 1980-1989
5%	24%	71%

5.1.2 Zjištěná data z dotazníků pro učitelky mateřských škol

Odpovědi respondentů jsem podrobila analýze. Nejprve jsem systematicky zpracovala data s cílem odhalit hlavní témata a ty jsem označila kódy. Kódy jsem rozdělila podle podobnosti na jednotlivé kategorie. Tabulka uvádí procenta u jednotlivých kategorií, které jsem získala výpočtem četnosti odpovědí respondentek.

1. Jaké vidíte rozdíly v cílech předškolního vzdělávání v mateřské škole před a po roce 1989?

Rozdíly v cílech podle respondentek

Cíle předškolního vzdělávání před rokem 1989	Cíle předškolního vzdělávání po roce 1989
28% respondentek uvedlo, že cíle jsou stejné, jako byly před rokem 1989	
24% respondentek uvedlo shodný cíl připravit dítě na školu	
24% Ideologické zaměření cílů (socialistická předškolní výchova, branná výchova)	24% Cíle jsou více propracované, specifikované.
	19% Cílem PV je rozvoj učení a poznávání a rozvoj dítěte po všech stránkách
	14% Cílem je rozvoj samostatnosti, sebevědomí a sebehodnocení dítěte
10% Jednotný závazný dokument (Program výchovné práce) Cíle byly rozpracovány do výchovných složek Cíle měly návaznost (jesle, MŠ, ZDŠ) Cílem PV je harmonický všestranný rozvoj dítěte	10% Jasně dané cíle Flexibilita cílů Respektují vývojové potřeby dětí
5% Velké nároky na dítě Cíle se plní v zaměstnání v čase učeném režimem dne Cílené systematické zvyšování nároku na dítě v závislosti na věku, ale na individuálních potřebách	5% Odmítání toho, co je dítěti nepříjemné Seznámit s hodnotami společnosti Každá MŠ má svůj ŠVP se svými cíli Cíle je možno měnit podle podnětů dětí a potřeb dětí Individuální přístup

Jako nejdůležitější rozdíl respondentky uvádějí ideologické zaměření cílů před rokem 1989.

Po roce 1989 uvádějí, že cíle jsou více propracovány a specifikovány. Dále učitelky uvádějí, jaký je cíl předškolního vzdělávání po roce a to v souladu s RVP PV.

24% respondentek vidí shodný cíl v přípravě dítěte na školu.

28% uvádí, že cíle byly stejné před i po roce 1989. To je v rozporu s realitou, která vyplývá z dokumentů. Je patrné, že tyto učitelky se na cíle předškolního vzdělávání dívají svým osobním pohledem a z vlastní zkušenosti, kdy v dané mateřské škole nemusel být tlak ze strany ředitelky na zaměření na komunistickou výchovu tak velký.

2. Jak vidíte změny v plánování výchovné práce po roce 1989?

Před rokem 1989	Po roce 1989
	23% RVP PV zavádí povinnost tvorby ŠVP a TVP, které vycházejí z místních podmínek
19% Předepsané osnovy, které se opisovaly	19% Tvořivost a svoboda v plánování Možnost reagovat na potřeby dětí
14% Plánování bylo jednodušší, přehlednější, propracovanější	14% Důraz na osobnost učitelky, která umí plánovat výchovně vzdělávací práci Důvěra pro učitelku Možnost reagovat na podněty dětí Možnost reagovat na vnější okolnosti Volnější plánování Svobodná volba cílů, činností, témat

10% Striktně nařízeny přesné formulace cílů Dvě zaměstnání pro předškolní děti Výchovné složky rozepsány na dny v týdnu „Cepování dítěte“ k dodržování přesně daných postupů např. jak se oblékat, utírat do ručníku	10% Smysluplné propojování všeho (Integrované bloky) Tematické plánování (řazení libovolných činností k tématu) Plánování je přehlednější, víc pro praxi, lepší
5% Hodně úkolů, přesné dodržování plánu Plánování ve výchovných složkách Frontální metoda práce	5% Důraz na dílčí cíle k tématu Uzpůsobení plánování heterogenním třídám Skupinová a individuální práce

Jako změnu respondentky uvádějí tvorbu vlastního ŠVP a TVP, svobodu při plánování a vlastní tvořivost. Uvědomují si ale svoji důležitost a odpovědnost za kvalitu plánování vzdělávací práce. Jako změnu uvádějí možnost reagovat na potřeby dětí a podněty okolí. Menší množství-10% uvádí integrovanou výuku.

Před rokem 1989 respondentky uvádějí předepsané osnovy, 14% vidí tehdejší osnovy jako přehlednější, zpracovanější, ale také jako jednodušší pro plánování.

3. Jaká byla pozice dítěte v předškolním vzdělávání v mateřské škole před rokem 1989 a po roce 1989?

Pozice dítěte před rokem 1989	Pozice dítěte po roce 1989
48% Velká organizovanost, dítě se muselo podřít	
28% Více dětí na třídách	23% Respekt k individualitě dítěte
14% Objekt vzdělávání	19% Partner učitele
5% Pozorovatel Vykonavatel pokynů Omezování dítěte Potlačována dětská osobnost Jedna úroveň pro všechny děti stejná	5% Respekt k právu a svobodě dítěte Respekt k potřebám a zájmům dítěte Potřeby dítěte Podpora tvořivosti dítěte Větší sebevědomí dítěte Péče o nadané dítě Respekt k specifickým potřebám dítěte
28% respondentek uvádí, že pozice dítěte je stejná	

Z odpovědí respondentů jednoznačně vyplývá, že pozice dítěte před rokem 1989 byla jiná než po roce 1989. Dříve se dítě muselo podřít velké organizovanosti ve třídě, ve které bylo více dětí. Dítě bylo objektem vzdělávání.

Po roce 1989 je dítě v pozici partnera učitele a ten respektuje osobnost dítěte.

4. Jak vnímáte význam rodičů (zákonných zástupců) ve vztahu k mateřské škole před rokem 1989 a po roce 1989?

Význam rodičů ve vztahu k MŠ před rokem 1989	Význam rodičů ve vztahu k MŠ po roku 1989
48% Učitel měl respekt, větší uznání	28% Právo rodičů zasahovat do vzdělávání
10% Přizpůsobení rodičů požadavkům MŠ	10% Větší požadavky na MŠ ze strany rodičů Otevřenější přístup k rodičům
5% Nařízení MŠ bráno jako závazná norma, která se musí plnit	5% Aktivní přístup rodičů

Zde respondenti v 48% neodpovídají na otázku vztah rodičů k mateřské škole, ale na vztah rodičů k učitelům. Skoro polovina respondentek uvádí, že před rokem 1989 ve vztahu učitel a rodič měl učitel větší respekt. Tato odpověď vychází z tehdejší pozice institucí, které byly daleko víc vnímány jako autority.

V dnešní době se rodič více cítí v pozici zákazníka, proto bere učitele jako partnera.

5. Za co jste byly hodnoceny v profesi učitelky mateřské školy před rokem 1989 a za co jste hodnoceny nyní?

Za co hodnoceny v profesi učitelky před rokem 1989	Za co hodnoceny v profesi učitelky po roce 1989
48% Politická angažovanost, práce ve složkách NF	
28% Vystupování na akcích mimo MŠ, osvětová činnost	19% Mimoškolní aktivity
5% Výroba nástěnek Účast na školení Přesné dodržování režimu dne Kvalitní práci	5% Sebevzdělávání Tvořivost, aktivita Kvalitní práce a výsledky Vedení kroužku

Z odpovědí respondentů jasně vyplývá, že si uvědomují vliv ideologie i na hodnocení práce učitelky mateřské školy před rokem 1989.

Méně respondentek formulovalo, za co jsou hodnoceny v dnešní době. Zde se projevuje nedostatek financí na mimořádné odměňování učitelek.

6. Jak hodnotíte přípravu dítěte na povinné vzdělávání mateřskou školou před rokem 1989 a po roce 1989?

Příprava na školu před rokem 1989	Příprava na školu po roce 1989
33% respondentek uvádí, že příprava na povinné vzdělávání je stejná	
19% Homogenní třídy	
14% Bez respektu k speciálním vzdělávacím potřebám dětí, drill	14% Zohledněna individualita dítěte
10% Dvě zaměstnání, frontální metoda organizace Podobné metody práce MŠ a ZŠ	10% Heterogenní třídy (s velkým počtem dětí) Více pomůcek, pracovní sešity, písanky, výukové programy na PC
5% Jasně definované meze, hodně svázané	5% Prožitkové učení Skupinová práce, exkurze, návštěvy galerií

33% respondentek uvádí, že příprava na školu v předškolním vzdělávání je stejná jak před, tak po roce 1989.

19% respondentů uvádí ve vztahu k přípravě dětí na školu homogenní věkové složení tříd před rokem 1989.

Je poukazováno na drill bez respektu ke speciálním potřebám jednotlivých dětí před rokem 1989 a respekt k individualitě dítěte po roce 1989.

7. Změnila se vážnost předškolního vzdělávání po roce 1989 a jak?

Vážnost předškolního vzdělávání před rokem 1989	Vážnost předškolního vzdělávání po roce 1989
28% vážnost předškolního vzdělávání je stejná	
14% Vážnost PV byla větší	14% Vážnost PV je menší
5% Sociální služba	5% Nekvalifikované učitelky Firemní školky snižují vážnost PV Společné zařízení MŠ a ZŠ (školy považují MŠ za přivažek) Nerespektování školního řádu rodiči Sociální služba, hlídací služba, odkládání dětí, i když jsou matky na MD VŠ studium učitelek

28% považuje vážnost předškolního vzdělávání za stejnou před i po roce 1989. Pokud sečtu údaj, že 14% respondentů si myslí, že vážnost předškolního vzdělávání byla větší před rokem 1989 a 14% si myslí, že je menší po roce 1989, dojdeme k výsledku, že 28% vnímá vážnost předškolního vzdělávání jako nižší než před rokem 1989. Toto se doplňuje s předchozím výsledkem, kde 48% uvádí, že učitel měl před rokem 1989 vyšší autoritu.

Pouze 10% si myslí, že vážnost předškolního vzdělávání po roce 1989 je vyšší.

8. V čem vidíte změnu v dokumentech před a po roce 1989?

Dokumenty před rokem 1989	Dokumenty po roce 1989
	23% Více zbytečného papírování
10% Denní písemná příprava	10% Evaluaace Větší propracovanost Tvorba ŠVP a TVP
5% Rozpracovanost podle věkových kategorií Závazné osnovy Metodiky Vliv ideologie	5% Tematické plánování Záznamy o dítěti Jednodušší srozumitelnější Informovanost rodičů o ŠVP Nepřehlednost Obecnost Chybí rozpracovanost z hlediska vývoje dítěte Větší svoboda, volnost pedagoga

23% uvádí po roce 1989 zbytečné „papírování“, přesto že 10% vzpomíná na povinnou denní písemnou přípravu před rokem 1989.

Jako změnu v dokumentaci po roce 1989 uvádějí respondenti evaluaci, tvorbu školního vzdělávacího programu a třídního vzdělávacího programu, záznamy o dítěti, tematické plánování.

9. Co si myslíte, že jste nesměla před rokem 1989 a co můžete dnes?

Nesměla před rokem 1989	Můžu dnes
33% Porušit časový rozpis daný režimem dne	42% Pracovat svobodněji, reagovat na situace
19% Nesměla jsem se odchýlit od plánovaných činností	14% Tvořit svůj TVP a ŠVP
10% Projevovat svou víru (říkat, že dárky nosí Ježíšek)	10% Reagovat na potřeby dítěte Psát projekty
5% Neúčastnit se politického dění v obci Vyjádřit svůj názor Chodit v práci v civilním oblečení (musel být bílý plášť) Zapomenou naplánovat politická výročí	5% Volit si z nabídky sebevzdělávání Určovat délku pobytu venku dle počasí a stavu dětí Pracovat ve skupinkách, individuálně

Z těchto údajů lze vidět, jak velký význam, byl přikládán dodržování předepsanému časovému režimu dne před rokem 1989. S tím souvisí již zmíněná velká organizovanost dětí. Učitelky v 19% zmiňují i přesné dodržování plánovaných činností.

10% uvádí omezování v projevech víry, které je typické pro ateistický komunistický režim před rokem 1989.

Zajímavý je údaj, že před rokem 1989 musely učitelky chodit v bílém plášti, protože tento fakt se v žádných dobových dokumentech nenachází.

Po roce 1989 42 % dotazovaných uvádí, že může pracovat svobodněji.

10. Za co se cítíte odpovědná v předškolním vzdělávání dnes, a bylo něco, za co jste byla odpovědná před rokem 1989?

Odpovědnost před rokem 1989	Odpovědnost po roce 1989
38% cítí zodpovědnost za stejné věci	
19% cítí stejnou zodpovědnost za bezpečnost dětí	
	19% Individuální rozvoj dítěte po všech stránkách
5% Za celou třídu Příprava na vstup do ZŠ Za zapojenost všech dětí	5% Jednotlivě za dítě Program, který dětem nabízím Podmínky, které vytvářím

38% cítí zodpovědnost za stejné věci a 19 % cítí stejnou zodpovědnost za bezpečnost dětí.

19% respondentek cítí po roce 1989 zodpovědnost za individuální rozvoj dítěte po všech jeho stránkách.

5.1.3 Shrnutí-dotazník pro učitelky

V dotazníkovém šetření se potvrdilo, že před rokem 1989 byla v mateřské škole velká organizovanost a důraz na kázeň, dítě se nacházelo v pozici objektu vzdělávání. Učitelka nesměla porušit časový rozpis předepsaný režimem dne. Učitelky potvrdily ideologické zaměření cílů předškolního vzdělávání a byly hodnoceny za politickou angažovanost. Na otázku, jak vnímaly učitelky význam rodičů ve vztahu k mateřské škole, větší část respondentek odpovídá, že učitelky měly u rodičů větší respekt.

Po roce 1989 respondentky uvádějí, že mohou pracovat svobodněji. Jako hlavní změnu v dokumentech uvádějí tvorbu vlastního školního vzdělávacího programu, ale také větší množství „papírování“.

Jako stejné před a po roce 1989 vidí větší část respondentek cíle předškolního vzdělávání, předškolní přípravu dítěte na vstup do základní školy, vážnost předškolního vzdě-

lávání a zodpovědnost za stejné věci v předškolním vzdělávání. Tím se v tomto dotazníkovém šetření potvrdil rozdíl mezi plánem a jeho realizací, jak uvádí doc. Eva Opravilová, že vlastní práce s dětmi probíhala ve větší části jinak, než uvádějí kurikulární dokumenty.

Dotazníkovým šetřením se zjistilo, že učitelka musela před rokem 1989 chodit v mateřské škole oblečená v bílém plášti, v dobových dokumentech se takto skutečnost nepopisuje.

5.2 Dotazník pro rodiče

5.2.1 Popis výběrového souboru

Výběrový soubor čítal 50 respondentů z pěti mateřských škol z různých městských obvodů města Ostravy. Jednalo se velké městské obvody s velkým počtem mateřských škol na svém území, ale i o malé městské obvody s jednou mateřskou školou. Tento výběrový soubor splňoval kritérium reprezentativnosti. Byl zvolen dostupným výběrem. Děti respondentů navštěvovaly mateřské školy v sledovaném období, tj. v roce 2010. Dotazník byl distribuován všem rodičům, jejichž dítě docházelo do mateřské školy v roce 2010. Návratnost vyplněných dotazníků byla 30%.

Nejvyšší dosažené vzdělání respondentů

Vysokoškolské vzdělání	Úplné střední odborné	Střední odborné
30%	63%	7%

Odpovědi respondentů byly podrobeny analýze. Nejprve byla systematicky zpracována data s cílem odhalit hlavní témata a ty jsou označeny kódy. Kódy jsou rozděleny podle podobnosti na jednotlivé kategorie. Údaje u jednotlivých kategorií jsou zpracovány deskriptivní statistikou. Relativní četnosti jednotlivých kategorií jsou seřazeny sestupně a jsou uváděny v procentech.

5.2.2 Zjištěná data z dotazníků pro rodiče

1. Co očekáváte od mateřské školy?

33% respondentů očekává od mateřské školy, že dítě naučí žít ve společnosti ostatních

23% respondentů očekává rozvoj poznání a učení dítěte

14% respondentů očekává od mateřské školy přípravu dítěte na školu

12% rodičů očekává od mateřské školy péči a bezpečí pro dítě

6% očekává respekt k individualitě dítěte

6% rozvoj hry dítěte

6% odbornost učitelky

Vše, co respondenti očekávají od mateřské školy, by jim měla současná mateřská škola poskytnout. Mateřská škola je první školská instituce, do které dítě vstupuje a umožňuje dětem pobyt ve skupině vrstevníků, zaměřuje se na socializaci dítěte, klade důraz na funkci dětské skupiny a na sociální učení dítěte.

Rodiče od mateřské školy očekávají rozvoj dítěte, to je v souladu s cíli mateřských škol. Mateřská škola dítě na vstup do základní školy připravuje v rámci individuálního rozvoje každého dítěte. Příprava na vstup do základní školy v mateřské škole probíhá, ale mateřská škola pracuje jinými metodami než škola základní. Učitelka mateřské školy rozvíjí dítě v činnostech, které rodičům mohou připadat jako hra bez vzdělávacího cíle. Zde je prostor pro osvětu mezi rodiči o specifických práce s dětmi předškolního věku.

Bezpečí a péči mateřská škola poskytuje a jak vyplynulo z dotazníku pro učitelky, cítí učitelky největší odpovědnost právě za bezpečnost dětí. Bezpečnosti se věnuje školní řád mateřské školy a jednotlivé směrnice vydané ředitelkou mateřské školy.

Pouze malé množství rodičů očekává od mateřské školy respekt k individualitě dítěte.

Odbornost učitelky je očekávána pouze v 6% a to je málo. Odbornost učitelky mateřské školy je přesně stanovena ve školském zákoně.

Jedním s rámcových cílů předškolního vzdělávání je rozvoj samostatnosti dítěte. Toto od mateřské školy očekává malé množství rodičů.

2. Co je podle Vás cílem předškolního vzdělávání v mateřské škole?

Cílem předškolního vzdělávání v mateřské škole je podle respondentů:

- 34% příprava dítěte na školu
- 29% socializace dítěte
- 17% předávání poznatků dítěti
- 5% získání samostatnosti pro dítě
- 5% vytváření vztahů mezi vrstevníky
- 5% rozvoj osobnosti dítěte
- 5% rozvoj motoriky dítěte

Zde lze opět vidět rozdíl v pojmech, se kterými pracují respondenti a učitelky mateřských škol. Mateřská škola přípravu na školu provádí. Rozdíl vidíme ve formulacích cílů. Mateřská škola směřuje dítě k dosažení kompetencí, které má dítě v ideálním případě získat na konci předškolního vzdělávání a má usnadnit dítěti jeho další životní a vzdělávací cestu. Rodič cíl předškolního vzdělávání vidí v konkrétní přípravě dítěte na školu.

V dalších bodech se představy rodičů o cílech mateřské školy a cíle mateřských škol shodují.

3. Proč jste si vybral tuto konkrétní školu?

- 42% blízkost bydliště
- 21% reference známých rodičů
- 20% kvalitní učitelky
- 7% pěkné prostředí (vnitřní i vnější)
- 5% docházející sourozenci
- 5% vzdělávací program

Rodiče preferují mateřskou školu v dosahu svého bydliště. Při rozhodování, do které mateřské školy své dítě umístit, hraje velkou roli pověst mateřské školy, její image. Dále reference, že v dané mateřské škole pracují kvalitní učitelky. Rodiče při výběru dají na prostředí, které mateřská škola pro děti vytváří, v odpovědích je zmíněno i vnější prostředí mateřských škol – školní zahrady. Rodiče preferují mateřskou školu, do které

již dochází sourozenec dítěte. Pouze malá část rodičů vybírá mateřskou školu podle jejich školního vzdělávacího programu a akcí, které se v mateřské škole konají.

Tyto informace budou důležité v momentě, kdy bude dětí ubývat a mateřské školy budou bojovat o každé dítě.

4. Jste seznámen a víte, co obsahuje školní vzdělávací program Vaší mateřské školy?

83% uvádí ano

17% uvádí ne

Zde jsou jednoznačné výsledky. V dotazníku mohla být použita uzavřená otázka. Rodiče uvádějí, kde informace získávají a to z nástěnky a webové stránky mateřských škol.

5. Můžete jako rodič prosadit změny v obsahu nebo organizaci předškolního vzdělávání ve Vaší mateřské škole?

68% neví

16% ano

16% ne

Více než polovina respondentů odpovídá, že neví, neinformovala se, neměla důvod zjišťovat, neměla důvod k prosazování změny. Rodiče nejsou informováni o své možnosti spolupracovat při tvorbě programu školy i při jeho hodnocení, která je obsažena v RVP PV.

6. Čerpáte v mateřské škole informace pro výchovu a vzdělávání Vašeho dítěte?

73% ano

27% ne

Z odpovědí rodičů na otevřenou otázku dále vyplývá, že informace čerpají z toho, co jim sdělí jejich dítě, co dělalo ve školce, z nástěnek v mateřské škole a výrobků dětí.

Neuvádějí poradenskou činnost učitelek v oblasti výchovy a vzdělávání dítěte předškolního věku.

7. Jak si představujete ideální školu, ideální učitelku mateřské školy?

Představa ideální mateřské školy

26% kroužky

19% kvalitně vybavené vnější a vnitřní prostředí

19% rozvoj osobnosti dítěte

12% vychází vyříct rodičům

12% má méně dětí na třídách

12% pořádá zajímavé akce

Zde respondenti uvádějí kroužky a akce, ale při výběru mateřské školy toto kritérium (školní vzdělávací program) je až na posledním místě. Učitelky by měly rodiče více informovat o činnostech probíhajících v průběhu dne, aby rodiče získali představu o tom, že mateřská škola nabízí dostatek kvalitních činností v dopoledních hodinách a není potřeba dítě zatěžovat další organizovanou činností v kroužku. Kvalitně vybavené prostředí v mateřské škole a méně dětí na třídu je otázka financí.

8. Představa ideální učitelky mateřské školy

Nejčastěji respondenti uvádějí tyto vlastnosti ideálních učitelek:

Má být hodná, má mít autoritu, vztah k dětem, má být komunikativní, milá, ochotná a empatická.

Respondenti si nejvíce cení sociální, psychosociální a komunikativní kompetence učitelek.

9. V čem se setkáváte s obtížemi a za co byste Vaší mateřskou školu pochválili?

Respondenti mateřskou školu především chválili.

Vznikly tyto kategorie, za které mateřskou školu respondenti chválili:

Osobnosti učitelek mateřských škol (empatie, práce s dětmi, profesionalitu)

ŠVP (akce, kroužky, individuální přístup k dítěti, prostředí mateřské školy)

Obtíže uvádí pouze 5 % respondentů

Respondenti uvádějí tyto kategorie obtíží:

Organizace vzdělávání (slučování tříd, hodně dětí ve třídě)

V osobnosti učitelky mateřské školy (netaktnost při informování o obtížích dítěte, kladení velkého důrazu na vzdělávání, kritický pohled na rodiče dětí)

V malé informovanosti rodičů o výsledcích vzdělávání dítěte

Rodičům chybí škola v přírodě, kroužky pro mladší děti

Skladba jídelníčku

Je potěšující, že respondenti mateřské školy chválí a obtíže zmínilo pouze 5% respondentů. Zde se opět potvrzuje, jak důležitá je osobnost učitelky mateřské školy.

5.2.3 Shrnutí-dotazník pro rodiče

Rodiče dětí, které docházely do mateřské školy v námi sledovaném období, tj. v roce 2010 očekávají od mateřské školy socializaci svého dítěte. Jako cíl předškolního vzdělávání vidí přípravu dítěte na vstup do základní školy. Důležité zjištění pro budoucnost mateřských škol, které se budou muset vyrovnávat s očekávaným demografickým úbytkem dětí, je zjištění, že při výběru mateřských škol je hlavním kritériem blízkost bydliště, reference od ostatních rodičů a kvalitní učitelky. Školní vzdělávací program je až na posledním místě. Většina rodičů ŠVP své mateřské školy zná, ale neví o svém právu vyjadřovat se k němu a aktivně se na jeho tvorbě podílet. Rodiče uvádějí, že tuto potřebu nemají. Rodiče mateřské školy jako zdroj informací o předškolním vzdělávání využívají, ale spíše ve formě informací od dítěte, než odborné rady učitelky. Jako ideální mateřskou školu si rodiče představují školu s mnoha kroužky a to je v rozporu s trendem dnešních mateřských škol. U ideálních učitelek si rodiče nejvíce cení sociálních, psychosociálních a komunikativních kompetencí.

Dnešní mateřská škola plní očekávání rodičů a jako hlavního činitele předškolního vzdělávání vidí kvalitní učitelku.

ZÁVĚR

Mateřská škola jako instituce poskytující předškolní vzdělávání prošla v letech 1980-2010 velkou proměnou. Tato proměna se promítá v posunu od direktivně řízené instituce k samostatnému právnímu subjektu mateřské školy, od jednotné závazné normy k vlastnímu školnímu vzdělávacímu programu.

Předškolní vzdělávání v letech 1980-1989 nevybočuje ze směru nastoleného v roce 1948. Mateřské školy jsou pod vlivem principu jednotné školy. Celé školství, a nejen ono, je politizováno uplatněním marxisticko-leninské ideologie. Všechny mateřské školy vzdělávají podle vyhláškou určeného jednotného Programu výchovné práce pro jesle a mateřské školy (1978 a 1984), který přesně definuje vzdělávací cíle a obsah v jednotlivých výchovných složkách. Hlavním cílem mateřských škol je připravit dítě na vstup do základní školy, která počítá s takto připraveným dítětem. Vzdělávání má sociocentrické zaměření, v němž jsou upřednostněny zájmy komunistické společnosti před potřebami jednotlivce. Jedná se o direktivně řízený model vzdělávání, učitelka je v pozici realizátora Programem předepsaných úkolů. Individualita dítěte je potlačena.

Po „revoluci“ v roce 1989 dochází k demokratickým změnám ve společnosti. Novelou školského zákona je zrušena jednotná školská architektura a odmítnut marxisticko-leninský model. Předškolní vzdělávání hledá nové cíle a obsah v měnící se společnosti. Učitelky mateřských škol se oprostí od direktivně řízeného plánování a začínají realizovat svou pedagogickou svobodu. Hlavním kritériem se postupně stává spokojené a šťastné dítě. Učitelky se při hledání nového obsahu předškolního vzdělávání inspiroují různými modely předškolního vzdělávání v zahraničí, opomíjejí inspiraci z vlastních kořenů předškolní pedagogiky. Příspěvek k diskuzi k českému kurikulu se nazývá Rok v mateřské škole. U jeho zrodu stojí doc. Eva Opravilová. Jedná se o osobnostně orientovaný model, který představuje konvergentní přístup ke vzdělávání.

V letech 2000-2010 mateřské školy získávají právní subjektivitu, která přináší ředitelkám mateřských škol nové postavení. Transformace školství je završena vydáním nového školského zákona z roku 2004. Pro mateřské školy vychází státní kurikulární dokument Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, který vytyčuje hlavní požadavky a podmínky pro předškolní vzdělávání. Od 1. 9. 2007 všechny mateřské školy pracují podle svého školního vzdělávacího programu, který jednotlivé školy profiluje.

Odpovědnost za plánování vzdělávání se přenáší na učitelky, respektive ředitelky mateřských škol.

Všechny tyto skutečnosti jsou potvrzeny v analýzách jednotlivých dobových kurikulárních dokumentů, metodik, dlouhodobých záměrů jednotlivých období, ale i na školní úrovni v školních dokumentech a hospitačních záznamech.

Metodou dotazníkového šetření jsem si ověřila, že skutečnosti uváděné v dokumentech byly pravdivé, jak to uvádějí pamětníci. Ale přesto část respondentů vnímá postavení a cíle předškolního vzdělávání stejně jak před rokem 1989, tak po roce 1989. Zde se odráží rozdíl mezi plánem a realitou, která mohla být v jednotlivých mateřských školách rozdílná. Záleželo na angažovanosti ředitelky mateřské školy. Odráží se zde také osobní postoj učitelky, která cíle své výchovné práce vnímá stále stejně.

V dotazníkovém šetření mezi rodiči jsem zjistila, že mateřské školy naplňují očekávání rodičů. Rodiče mateřské školy chválí. Jako ideální mateřskou školu si představují školu, která má množství kroužků a pořádá zajímavé akce, ale jako hlavní kritérium při výběru mateřské školy uvádějí blízkost zařízení. Nejdůležitější pro předškolní vzdělávání je podle rodičů kvalitní učitelka.

Jako učitelka mateřské školy si uvědomuji, jakou proměnou mateřské školy v období 1980-2010 prošly. Cítím úlevu, že nemusím děti už od předškolního věku povinně zatěžovat ideologií a velkou zodpovědnost dnes cítím v oblasti položení základů hodnot demokratické společnosti a odpovědnost za rozvoj osobnosti každého jednotlivého dítěte. V mateřských školách pracují vzdělané učitelky, které si uvědomují, jakým vývojem mateřské školy k dnešnímu dni prošly.

Osobně si velmi vážím profesní svobody, kterou jsme po roce 1989 získaly.

ABSTRAKT

Cílem této diplomové práce je zaznamenat vývoj české mateřské školy v letech 1980-2010 v Ostravě. Sledování vývoje je rozděleno do kapitol po desetiletích.

Každá kapitola popisuje aktuální školské zákony, které se dotýkaly mateřských škol v daném období. Předmětem zájmu je cíl a pojetí výchovy a vzdělávání v mateřské škole v daném desetiletí. Podrobně se práce věnuje významným dokumentům určeným mateřské škole. Zabývá se změnami v plánování a hodnocení výchovné práce.

Praktická část zpracovává historické dokumenty, jako jsou kroniky, školní dokumentace a inspekční zprávy z mateřských škol v Ostravě.

Metodou dotazníkového šetření zjišťuje názory učitelek mateřských škol na proměnu české mateřské školy. Dotazníkové šetření mapuje názory rodičů na současnou mateřskou školu.

V závěru diplomové práce srovnává českou mateřskou školu v jednotlivých desetiletích období podle sledovaných položek. Výsledkem je popis vývoje české mateřské školy v letech 1980-2010.

ABSTRAKT

The aim of this theses is to summarize the development of the Czech nursery school in the years 1980-2010 in Ostrava. The development is divided into chapters by decades.

Each chapter describes the current educational legislation which has been related to nursery schools in the given period. The focus is on target and the concept of education in the nursery school in the given decade. Detail is devoted to important documents determined to the nursery school. It deals with the changes in the planning and evaluation of the educational work.

The practical part is processing historical documents, such as school records, chronicles and inspection reports from nursery schools in Ostrava.

The method of the questionnaire survey finds opinions nursery school's teachers on the transformation of the Czech nursery school. The questionnaire survey maps the views of parents to the current nursery school.

In conclusion my thesis compares the Czech nursery school in each decade according to the monitored items. Finally, theses summarizes the development of the Czech nursery school in the years from 1980 to 2010.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BEČVÁŘOVÁ, Z. *Kvalita, strategie a efektivita v řízení mateřské školy*. Praha: Portál, 2010. INBN 80-7367-221-8.

BĚLINOVÁ, L. (Eds.) *Ke koncepci předškolní výchovy*. Praha: SPN, 1982. ISBN 14-307-82.

BĚLINOVÁ, L. (Eds.) *Metodika výchovné práce v jeslích a mateřských školách*. Praha: SPN, 1986. ISBN 14-577-86.

BĚLINOVÁ, L. (Eds.) *Pedagogika předškolního věku*. Praha: SPN, 1982. ISBN 14-398-82.

BERTRAND, Y. *Soudobé teorie vzdělávání*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-216-5.

ČERNOCH, F. (Eds.) *Branná výchova s metodikou*. Praha: SPN, 1980. ISBN 14-596-80.

FOTTOVÁ, M. *Příručka pro ředitelky mateřských škol*. Praha: SPN, 1970. ISBN: 14-452-70.

GAJDOŠOVÁ, J. *Začít spolu*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-815-5.

GÖBELOVÁ, T. *Axiologická dimenze ve výchově a vzdělávání*. Ostrava: OU v Ostravě, 2006. INBN 80-7368-240-0.

HAVLÍNOVÁ, M. (Eds.) *Zdravá mateřská škola*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-164-9.

HEJLOVÁ, H. *Práva dítěte ve vzdělávání - výzva pro učitele*. Praha: UK Praha, 2010. ISBN 978-80-7290-468-6.

HELUS, Z. *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha: Portál, 2009. INBN 978-7367-164-5.

CHRÁSTKA, M. *Metody pedagogického výzkumu*. Brno: Grada. INBN 978-80-247-1369-4.

CHVÁTALOVÁ, A. *Slavnosti v mateřské škole*. Praha: SPN, 1963. INSB 14-032-63.

JÍROVÁ, M. (Eds.) *Metodika výchovné práce v předškolních zařízeních. II. mateřská škola*. Praha: SPN, 1978. ISNB 14-580-78.

KASPER, T. *Dějiny pedagogiky*. Praha: Grada, 2008. ISNB 978-247-2429-4.

KEŘKOVÁ, A. PATINOVÁ, A. (Ed.) *Mravní výchova v mateřské škole*. Praha: Naše vojsko, 1989.

KOLLARIKOVÁ, Z. PUPALA, B. (Ed.) *Předškolní a primární pedagogika*. Praha: Portál, 2001. ISNB 80-7178-585-7.

KOŤÁTKOVÁ, S. *Dítě a mateřská škola*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1568.

MŠ ČSR. MŠ SSR. *Další rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy. Projekt a důvodová zpráva*. Praha: SPN, 1976. ISNB 14-582-76.

MŠ ČSR. MŠ SSR. *Další rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy Dílčí projekty*. Praha: SPN, 1976. ISNB 14-600-76.

OPRAVILOVÁ, E. *Jaro v mateřské škole*. Praha: Portál 1998a. ISNB 80-7178-210-6.

OPRAVILOVÁ, E. *Léto v mateřské škole*. Praha: Portál, 1998b. ISNB 80-7178-245-9.

Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy. Praha: SPN, 1978. 14-375-78.

Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy. Praha: SPN, 1984. 14-648-84.

PRŮCHA, J. *Pedagogická encyklopedie.* Praha: Portál, 2009. ISBN 80-7367-546-2.

PRŮCHA, J. *Pedagogická evaluace.* Brno: MU, 1996. INSB 80-210-1333-8.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník,* Praha: Portál, 2001, ISBN 80-7178-579-2.

SMOLÍKOVÁ, K. (Eds.) *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání.* Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2005.

SVOBODOVÁ, E. *Vzdělávání v mateřské škole.* Praha: Portál, 2010. INSB 80-7367-774-9.

ŠMELOVÁ, E. *Mateřská škola-teorie a praxe.* Olomouc: UP v Olomouci, 2004. INSB 80-244-0945-8.

ŠVARŤÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. (Eds.) *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách.* Portál: Praha 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

SKUTIL, M. (Eds.) *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství.* Praha: Portál, 2011. ISBN 978-7367-778-7.

VÚP. *Pedagogické hodnocení v pojetí RVP PV.* Metodika pro podporu individualizace vzdělávání v podmínkách mateřské školy. Praha: VÚP, 2004.

SERIOVÁ PUBLIKACE

Informatorium 3-8, Časopis pro výchovu a vzdělávání dětí od 3 do 8 let v MŠ a ŠD.

INTERNETOVÉ ZDROJE

- Český výbor pro ÚNICEF. Úmluva o právech dítěte. [online]. 2004-2010 [cit. 2012-11-06]. Dostupné z: <http://www.unicef.cz/>.
- Zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání: školský zákon. In: MŠMT. 2004. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/uplne-zneni-zakona-c-561-2004-sb>.
- Zákony české republiky. Dostupné z: <http://www.svcz.cz>.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

- Protokol o školní inspekci vykonané ve dne 5. 1. - 9. 1. 1981, dostupným výběrem zvolené mateřské školy v Ostravě-Porubě.
- Zápis o školní inspekci vykonané dne 2. 9. 1982, dostupným výběrem zvolené mateřské školy v Ostravě-Porubě.
- Protokol o celkové školní inspekci v mateřské škole v Ostravě-Porubě. Inspekce proběhla 8. 2. 1984 až 10. 2. 1984.
- Protokol o školní inspekci vykonané dne 4. 4. 1984 v mateřské škole v Ostravě-Porubě.
- Zápis o školní inspekci vykonané dne 21. 7. 1988.
- Protokol o školní inspekci ze dne 14. -21. 3. 1989 v mateřské škole v Ostravě-Porubě.
- Sdělení výsledků inspekční činnosti z mateřské školy v Ostravě-Porubě ze dne 18. 4. 1994.
- Sdělení výsledků inspekční činnosti z mateřské školy v Ostravě-Porubě ze dne 8. 10. 1996
- Sdělení výsledků inspekční činnosti z mateřské školy v Ostravě-Porubě ze dne 5. 9. 1998
- Inspekční zpráva, mateřská škola, Ostrava-Poruba, 14. - 15. 3. 2001
- Protokol, mateřská škola, Ostrava-Poruba, 22. - 25. 2. 2005

- Pracovní plán na školní rok 1988-1989, mateřská škola, Ostrava-Poruba
- Měsíční plán pro rozumovou výchovu na měsíc březen 1981
- Ukázka denní přípravy na rozumovou výchovu s ukázkou výchovné práce v branné výchově z roku 1981
- Pracovní plán školy 1995/1996 mateřská škola, Ostrava-Poruba
- Školní vzdělávací program „Svět kolem nás – od jara do zimy“ mateřská škola, Ostrava-Poruba, 2002/2003
- Školní vzdělávací program „Rok s kamarády“ mateřská škola, Ostrava-Poruba, 2009/2010
- Dílčí vzdělávací projekt Kamarádi, Mateřská škola, Ostrava-Poruba, 2009/2010
- Kroniky mateřských škol, Ostrava-Poruba
- Kronika městského obvodu Ostrava-Poruba

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1. Pracovní plán na školní rok 1988-1989, Mateřská škola, Ostrava-Poruba, část Analýza výchovně vzdělávací práce a Hlavní úkoly pro školní rok 1988-1989

Příloha č. 2. Měsíční plán pro rozumovou výchovu na měsíc březen 1981

Příloha č. 3. Ukázka denní přípravy na rozumovou výchovu s ukázkou výchovné práce v branné výchově z roku 1981

Příloha č. 4. Pracovní plán školy na školní rok 1995-1996, Mateřská škola, Ostrava-Poruba, část Hlavní úkoly pro školní rok

Příloha č. 5. Školní vzdělávací program pro rok 2002-2003, název Objevujeme svět do jara do zimy, Mateřská škola, Ostrava-Poruba, část Analýza výchovně vzdělávací práce za školní rok 2001-2002

Příloha č. 6. Dotazník pro učitelky a ředitelky mateřských škol, které pracovaly v mateřské škole před a po roku 1989

Příloha č. 7. Dotazník pro rodiče

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ

APV	Asociace předškolního vzdělávání
BOZP	bezpečnost a ochrana zdraví pracujících
ČČK	Československý červený kříž
ČSSR	Československá socialistická republika
ČSŽ	Československý svaz žen
ČŠI	Česká školní inspekce
IPV	ideově politické vzdělávání
JZD	jednotné zemědělské družstvo
KSČ	Komunistická strana Československá
MDD	Mezinárodní den dětí
MDŽ	Mezinárodní den žen
MŠ	mateřská škola
MŠ ČSR	Ministerstvo školství České socialistické republiky
MŠ SSR	Ministerstvo školství Slovenské republiky
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
NF	Národní fronta
OECD	Organizace pro ekonomický rozvoj a spolupráci
PPP	pedagogicko-psychologická poradna
ROH	Revoluční odborové hnutí
RVP PV	Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání
SČSP	Svaz Československo Sovětského přátelství
SSM	Socialistický svaz mládeže
ŠVP	školní vzdělávací program

TVP	třídní vzdělávací program
VŠB	Vysoká škola báňská
VUML	Večerní univerzita marxismu-leninismu
VŽKG	Vítkovické železářny Klementa Gottwalda
ZŠ	základní škola